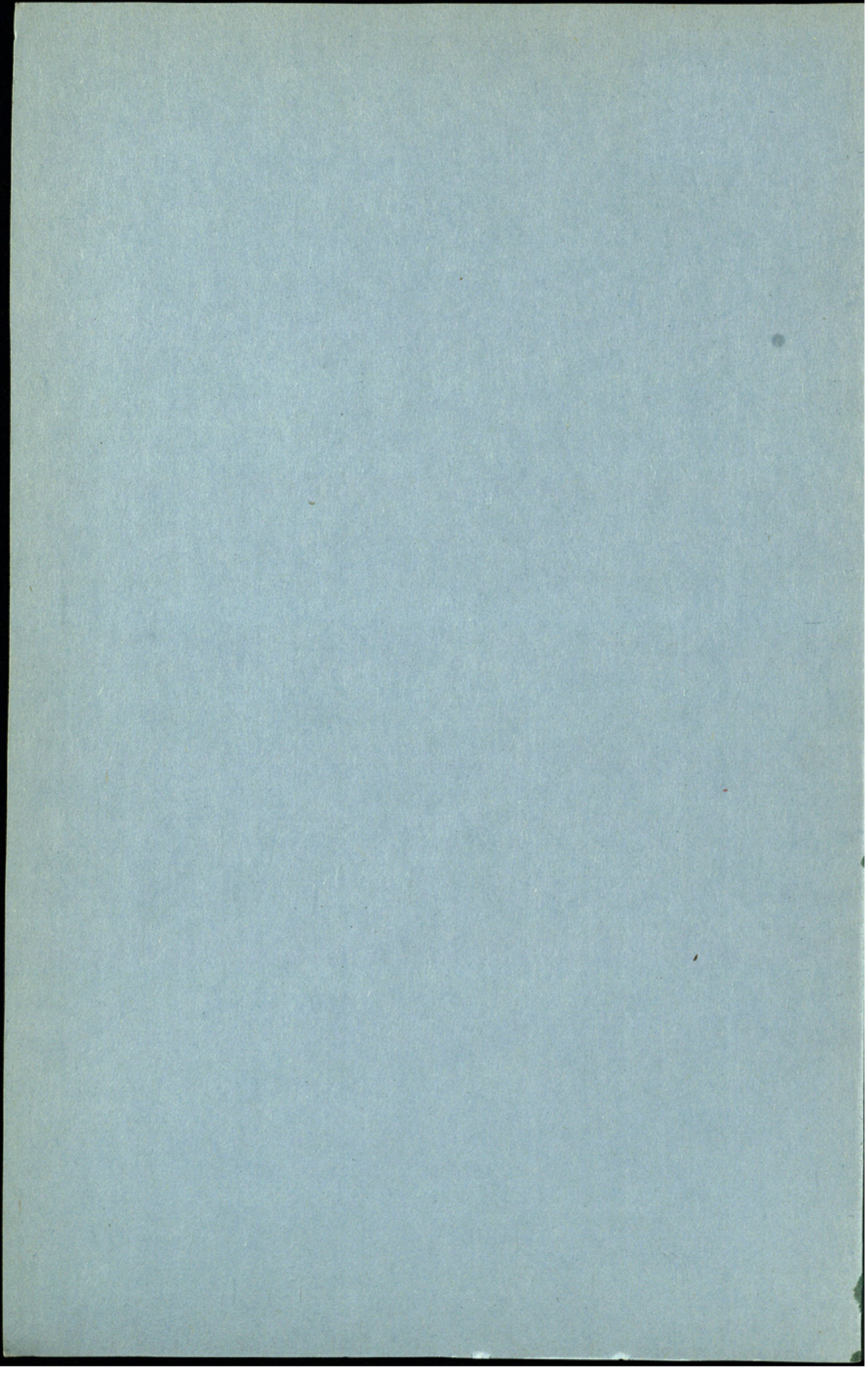


БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

ЈИ II 15562

1898/1899



БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Лит 15 562
1898/99

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

~~6989~~

ИЗВЕШТАЈ

О
ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛОВСКОМ ЗАВОДУ

у

ЗАДРУ

ЗА ШКОЛСКУ ГОДИНУ

1898-99.

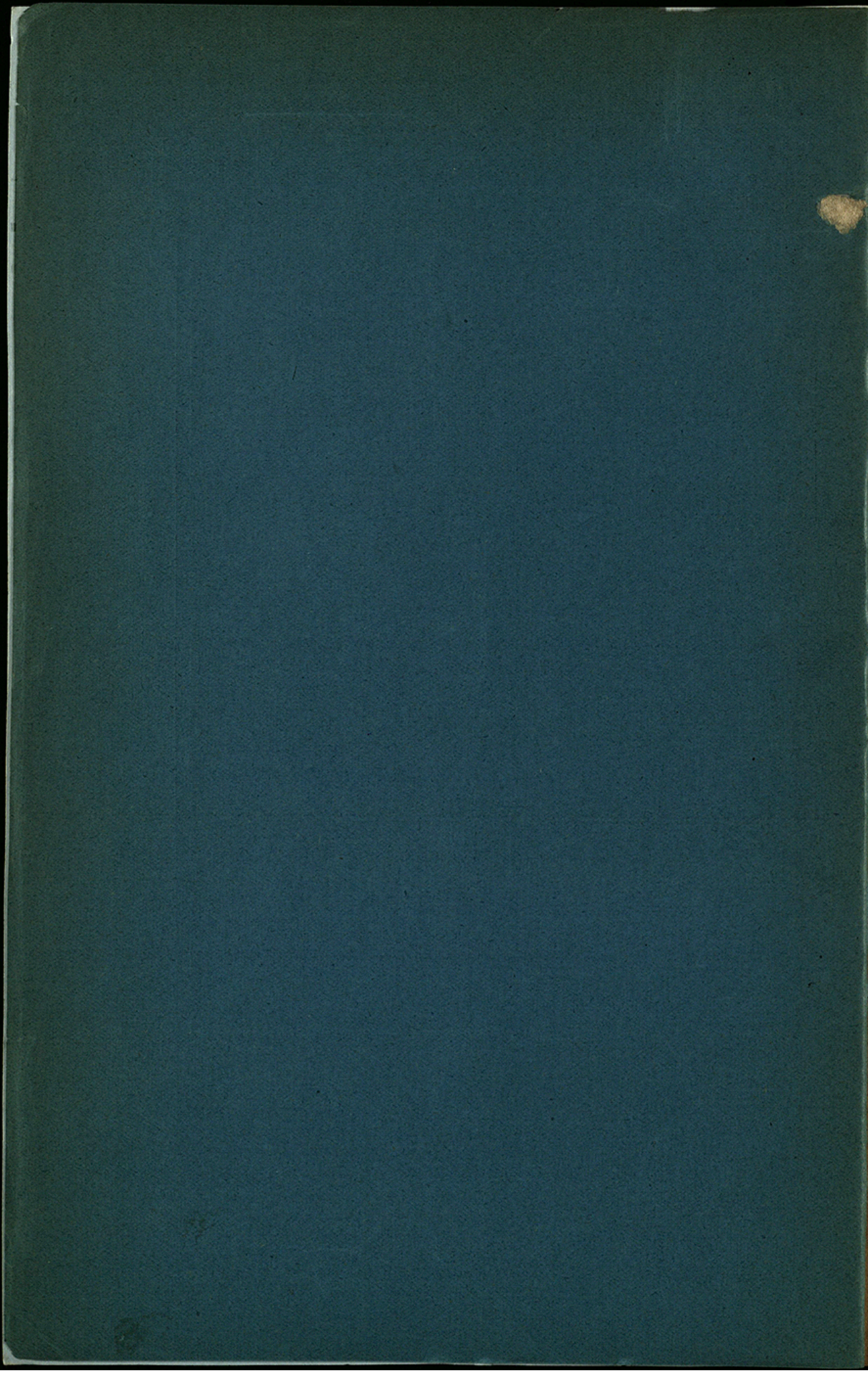
Година XXI.



ЗАДАР

Штампарија Шири Артале

1899.



Ji 15562
~~И 8316~~
~~И 21534~~

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ
~~6989~~

ИЗВЕШТАЈ

0

ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛОВСКОМ ЗАВОДУ

у

ЗАДРУ

ЗА ШКОЛСКУ ГОДИНУ

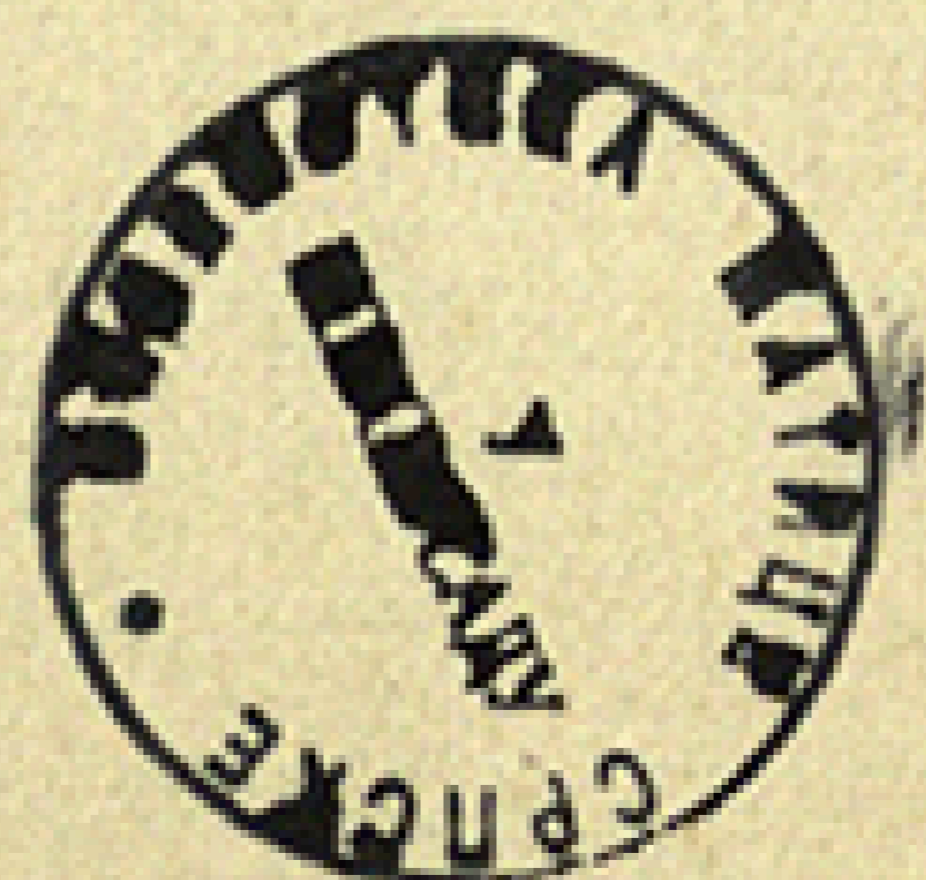
1898-99.



Година XXI.

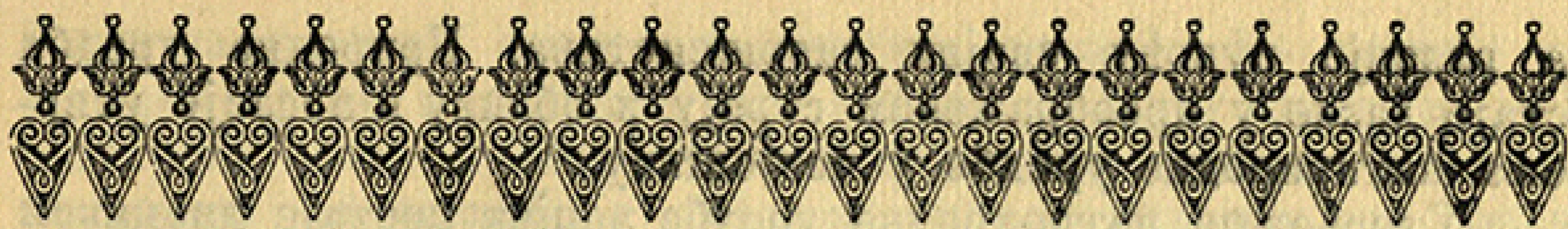
ЗАДАР
Штампарија Шпира Артале
1899.

Инв.бр. 154398



ПРВИ ДИО.

LIBRARY



Католички и народносни карактер православне цркве.

(М. П.)

Задатак је православне цркве, да утврди и развије у човјештву натприродну уредбу. Ова се састоји из натприродних елемената вјечнога живота, извор је којих у Богу. Православна црква по Божјој уредби пресађује тај живот у човјештво. Елементи тога живота, када се усаде и развију у човјештву, преображавају природу истога; човјештво препорођено и обновљено постаје средством истих диоником натприродне уредбе, а у извјесном смислу и саме природе Божје, јер је сродност живота уједно сродност и природе. Но натприродна уредба, коју црква у човјештво пресађује, налази у истој већ готовој и развијеној природној уредби. Човјек је положен у исту још у часу створења; он живи и дјелује по силама и законима, који у њој владају. Она је пак по унутрашњим законима свога развоја и под утицајем саме слободне воље човјечје добила током времена стални строј и облик. Та природна уредба има своју посебну област са посебним задатцима, које човјек по распореду Божјем има да оствари за вријеме свог земаљског живота. Преображај човјештва у натприродној уредби иде само за тим, да истреби нечисте састојине из природне уредбе, да исту изведе на прави пут и да је подреди вјечном спасу човјечјем. Али тај преображај не може ништа водити к уништењу природне уредбе; препород не може бити уништење створења, јер би то било противурјечје у Божјем дјеловању. С тога натприродна уредба не уништује природне; благодат не руши природе. Шта више природна уредба добија у преображају правилан строј и нову животну силу, помоћу које може да постигне свој задатак и

да развије пуноћу својих савршенстава. Природна уредба остаје дакле у преображеном строју и облику и послије утврђења натприродне уредбе у човјештву.

Утврђењем натприродне уредбе човјек постаје диоником и чланом обију уредаба. Да та два царства не би унијела дуализам у живот човјештва, који би био кобан по његов опстанак и развој, натприродна уредба не може се саградити и развити *у својој извјесничкој појави* на посебним основама поред природне уредбе. Она се с тога сазиђује на основама природне уредбе. Ушљед тога те двије уредбе ступају у тијесну везу и живи саобраћај; оне се у извјесном смислу међусобно проичу и саопћавају узајамно једна другој своја својства, али тако да ни једна ни друга не изгуби своје суштине и својих битних особина. Нити се претпајају једна у другу, нити се претварају у неку трећу састојину, већ задржавају свака своју цијелину. Тек крајем свијета у коначном преображају истога претопиће се природна уредба у натприродну, пошто буде довршила све своје природне задатке, који су неопходна љествица, уз коју она поступно узлази к натприродној уредби.

Исти тај одношај, који у опће постоји између натприродне и природне уредбе, постоји наполе између православне цркве и народности оних народа, које је православна црква препородила и сјединила у једну религијску заједницу. Православна је црква носилац и израз вјечног Божјег царства на земљи. Народност је пак најјачи израз природне уредбе човјештва; она је чак језгра или средереда исте. У њој се усредсређују све личне, породичне, племенске, мјесне и времените особине оних особа, које сачињавају један народ. Православна црква дакле не руши народности својих народа; она само чисти, пропоруђује, оплемењује дух и особине народносне; она одређује овима правилан правац и истините границе развоја. Шта више она себе сазиђује на народносној подлози: васионска је црква скуп помјесних народних цркава. На овај начин она ступа у блиску везу живота са народносним духом, особинама и животом православних народа. Та се веза очитује у томе, што се природни и црквени живот народа међусобно проичу: црква саопћује народносном животу свој црквени карактер, а с друге стране живот и развој цркве на народносној подлози прима у се извјесне народносне моменте, који јој саопћују народносни карактер. Али тај њихов међусобни утицај не простире се на њихово биће и битна својства: ни народност ни црква не губе ни мало од своје суштине. Божанствени садржај цркве и суштина њенога живота у свијету непромијењиви су и вјечни. Као што црква не руши народног духа и карактера, исто тако ни народносни моменте у животу цркве не смију ни у чем да повриједе њене вјечне суштине и вјечних основа, на којима она почива. Та вјечна суштина и те вјечне основе морају да буду за-

једничка подлога свију народносних цркава. На основу те подлоге црква и захваћа све народе у једну заједницу. У вјечности цркве, у непромијењивости њене суштине и основâ, на којима се развија у времену, у свеопћности или посвудности њеној налази се њени католички карактер.

Двострук је дакле карактер православне цркве у њеном повјесничком животу: она је с једне стране католичка, а с друге стране народносна. С једне стране непромијењива је и једнолика по свом божанственом садржају и битним моментима и цртама свог повјесничког живота, а с друге стране промијењива је и разнолика по народносним својим особинама у узгредним моментима и цртама тога живота. По вјечним и непромијењивим законима воље Божје она ствара и развија једну религијску заједницу од небројених и разнородних племена, која се иначе разликују међу собом по крви, језику, нарави, обичајима, начину живота и просвјетном ступњу; она их спаја у једну уредбу са везама једне вјере, једног моралног закона и једне наде. У тој уредби она непромијењиво уздржава и својим народима примијењује свој вјечни садржај без обзира на народносне њихове разлике. С друге пак стране у узгредним облицима свог живота међу тим народима она прима народносни карактер. По свом непромијењивом и католичком садржају и облику она је међународна или свенародна уредба; по свом промијењивом и народносном карактеру она је народна уредба.

Који је пак одношај између цркве и народности, који моменти сачињавају католички а који народносни карактер православне цркве, које су границе, међу којима се крећу католичко јединство и народносне особине помјесних православних цркава — ето та питања биће предмет ове расправе.

Католичком или васионском православна се црква називље са више разлога. Она је католичка, јер се протеже од почетка па до краја свијета; католичка је, јер је свеопће учење, које она проповиједа; католичка је најпослије, јер се простире на сву васиону, на све народе лица земаљскога. Све су те три црте назначене у заповиједи, коју је Христос дао апостолима: „Идите и научите све народе крстећи их у име Оца и Сина и светога Духа, учећи их, да све држе, што сам вам заповиједио: и ево ја сам с вама у све дане до свршетка вијека“ (Мат. 28, 19.). Обично се под католичким биљегом цркве подразумијева задња од трију споменутих црта, то јест њена посвудност: Црква је католичка, јер су чланови тог тајанственог Христовог тијела сви народи свијета без изнимке и без разлике. Но та посвудност не мора увијек бити савршено стварна; довољна је морална или виртуална посвудност. Премда сви народи у свим вијековима нијесу били, а не ће сви ни бити чланови Христове цркве, ипак је она католичка, јер је њен задатак, да све народе обухвати, јер су сви народи позвани у њену заједницу и јер она има потребиту

силу и потребите услове, да тај задатак оствари. Овај католички биљег православне цркве, по коме је она религијска заједница свију народа без обзира на њихове племенске разлике, доказ је њене божанствености. Напротив нехришћанске и јеретичке религијске задруге немају ни тежње ни силе, да обухвате све народе у једну заједницу; оне се ограничавају просто на поједине земље и народе.

Но моменат посвудности у католичком биљегу цркве оснива се и извире из других двају момената истога биљега: из вјечности и свеопћности њене науке. Другим ријечима: православна је црква намијењена свима народима и може да све народе обухвати у једну заједницу управо с тога, што није поникла у једном или другом времену и није одређена за извјесно вријеме, већ је вјечна по поријеклу и сврхи, и што њено учење није плод извјесног времена, извјесног народа, већ је вјечно и непромијењиво откривење Божје. Само вјечна уредба, као што је православна црква, и вјечно Божје откривење, којег је она чувар и проповиједник, може да буде свеопћа заједница свију народа свију нараштаја. Вјечност је дакле цркве и свеопћност њеног учења основа њене посвудности. Све те три црте тек укупно изражавају католички карактер цркве.

Те три црте одговарају суштини и основама цркве. Оне су израз вјечне суштине и вјечних основа исте. Напосе је вјечност цркве и свеопћност њеног учења израз божанственог њеног садржаја; посвудност је израз повјесничке појаве тог божанственог садржаја и његова дјеловања у свијету. Ова се појава налази у строју, основним уредбама и основним начелима живота цркве. Црква је у овом погледу у извјесном смислу слика Христова. Као што је Христос тјелесно очитовање Бога у повијести, исто је тако и црква, коју свети оци у преносном смислу називљу обновљевим Христом, тјелесно очитовање божанствене природе и божанственог живота у времену. С тога се црква и називље богочовјечјим организмом.

Основни строј, основне уредбе и начела њеног повјесничког живота, премда спадају у човјечју страну тога организма, ипак морају бити вјечни и католички, јер су, тако рећи, тијело и оруђе божанственог њеног садржаја, који преко истога дјелује на свијет, препорађа га и обнавља га.

Према томе битни моменти католичког биљега цркве јесу: њен божанствени садржај, битни строј исте и основне уредбе и начела њеног повјесничког живота.

Божанствени садржај цркве сачињава откривење Божје. Откривење Божје састоји се с једне стране из вјечних истина о Богу и о његову одношају према свијету и вјечних закона воље Божје, а с друге стране из повјесничких чињеница, у којима су те истине и ти закони објављени и остварени у повијести човјештва. У колико пак ми те истине, законе и чињенице примамо од Бога, који нас о истима наставља, вје-

ром, живом вјером, која захваћа вас наш духовни живот а очитује се у добрим дјелима, то се те истине, закони и чињенице називљу укупно науком вјере. Наука је дакле вјере божанствени садржај цркве. Ова је наука вјечна и непромијењива, јер је вјечан и непромијењив Бог, о коме она говори. С тога та наука мора да буде заједничка свима помјесним народним црквама у свим вијековима. Све помјесне цркве морају да се оснивају на тој једној подлози и да црпе из тог једног и непромијењивог извора Божјега откривења. Као што је један Бог и један Христос, који га је тјелесно објавио у времену, тако мора да буде једна наука о вјечним истинама и чињеницама Божјега откривења у времену и један закон дјеловања у свим помјесним црквама.

У католичку ризницу цркве спада на другом мјесту основно устројство цркве. Црква, као богочовјечји организам, као тјелесни, тако рећи, израз и тјелесно остварење у времену вјечних истина и закона Божјих, не може се оцијепити од тог свог божанственог садржаја, који је оживљује, као што се тијело не може разлучити од духа, ако хоће да живи. Па као што дух образује битни строј и живот тијела, е да му буде достојан храм и згодно оруђе за његов живот и развој у свијету, исто тако и божанствени садржај цркве образује себи битни строј и основна начела живота цркве, е да се узмогне у њу смјестити, с њом тајанствено спојити и преко ње, као саодговорног њему оруђа, дјеловати на свијет и вршити у њему свој препородни задатак. Као што човјечји дух не може дјеловати у сваком тијелу, већ само у човјечјем тијелу, које има за то прикладан строј, исто тако ни вјечне истине и вјечни закони Божји не могу се ваплотити у свакој религијској задрузи и кроз сваку дјеловати, него само у једној јединој религијској задрузи, која има за то згодан строј, а то је у православној цркви. С тога због тијесне везе, која постоји између божанственог садржаја и његова оруђа у свијету, које му мора саодговарати, основно устројство цркве мора да буде јединствено, вјечно и непромијењиво за све помјесне народне цркве у свим вијековима.

Вјечне истине и вјечни закони воље Божје јесу основа, на којој се диже и развија Христова црква у времену. С тога је православна црква, и ако живи и дјелује у извјесном времену и простору, у средини извјесне природне уредбе, у средини народâ и разних друштвених уредаба, неодвисна од истих у битним и католичким моментима свога повјесничкога живота. Њезина теономија основа је њезине аутономије у друштвеном и политичном животу народâ. Црква је неодвисна од друштвених поредака; она живи и развија се по својим властитим законима и силама са разлога, што су ти закони и те силе израз Божје воље и Божје моћи, која је неизмјерно и у физичном и у моралном погледу узвишенија од сваког закона и сваке силе у природној уредби, која је шта више

основа и извор свију природних, а напосе људских законâ и сила. Црква се наравно у својој повјесничкој појави сазиђује уједно и на природној уредби, на народном животу народâ; но никад не салази са своје вјечне основе, са вјечних истинâ и законâ воље Божје. Она се калами на природну уредбу, да исту преобрази и препороди; али сок свог вјечнога живота она вјечно црпи из Бога. С тога је аутономија цркве у њеном повјесничком животу, која се оснива на њеној теономији, битни моменат у основном устројству цркве. Али само теономија може да буде вјечна и непомична подлога аутономије цркве. Свака друга подлога, која се налази у природној уредби, лабава је. Закони људски немају апсолутног значаја ни онда, када су у крјепости; а губе сваки значај, када се промијене или укину. С тога је лабава и пропадна свака аутономија цркве, која се оснива на грађанским или друштвеним уредбама.

Основно устројство цркве захваћа у себи строј цркве и основе црквене дисциплине, по којима црква живи и дјелује.

У битни, католички строј цркве *по Божјој установи* спадају ови главни моменти: Црква је тајанствено тијело, којег је глава Исус Христос, зграда, које је он угаони камен; црква има уједно невидљиву и видљиву страну, које се не могу разлучити; видљива се црква дијели на паству и јерархију, коју састављају ступањ епископски, презвитерски и дјаконски; намјесничку управу у помјесним црквама врше епископи, као пријамници апостолског достојанства и власти по непрекидном низу рукоположења; врховну управу над васионском црквом води збор епископâ, који исту врше или окупљени на васионском сабору или узајамним договором сваки из своје епископије; сви су епископи с тога међу собом једнаки, сви имају једнаку пуноћу власти учења, свештенодјејствовања и управе. Васионска је црква на тај начин састављена из многих помјесних епископија. Веза, која исте спаја у једно тијело, није потчињење њих свију једној помјесној цркви у области учења, култа, управе и живота, као што уче римски богослови; није ни таква федерација хришћанских вјероисповиједања, у којој би сваком члану остајала широка и неограничена слобода у црквеним дјелима, као што мисле протестанти. Та је веза братско јединство вјере и љубави.

Но и ако су сви епископи по божанској установи међу собом једнаки, ипак по црквеној уредби међу њима може бити неке подређености у управи над црквом. Тако су се из епископског ступња развили митрополити, архијепископи, екзарси, примаси, католикоси, автокефали, патријарси. Тако је четврти васионски сабор довршио зграду патријарашке пентархије у цркви, те потчинио сву цркву власти петорице патријараха, који су прије уживали првенство части. Али све те и сличне управне уредбе у цркви не смију да повриједе саборну управу епископа, која је божанског поријекла, те је с тога католичка

подлога у уредби помјесних народних цркава. Ова је вјечна и непромијењива, док су црквене управне уредбе времените и промијењиве. Сабор свију епископа остаје за увијек највишом управном влашћу у цркви.

Споменути моменти католичког строја цркве морају да увијек буду јединствена и непомична подлога свију помјесних народних цркава. Уређење истих на народносној подлози према приликама и потребама једног или другог народа не смије да се коси са тим католичким стројем. Сваки и најмањи преврат у том погледу од стране које помјесне цркве оцијенио би је од васионске заједнице.

Други саставни дио католичког устројства цркве јест основна црквена дисциплина. Црквена дисциплина, која нормира живот цркве у појединим случајевима, потчињена је као помоћно средство вјечној и непромијењивој моралној дисциплини; шта више у вишем или мањем ступњу црквена је дисциплина израз вјечне моралне дисциплине, израз, који је уједно сагласан са вјечним истинама вјере. С тога је у многим случајевима тешко и скоро немогуће повући границу између моралне и црквене дисциплине; тешко је одредити гдје и када је црквена дисциплина нормирана морална дисциплина. Пошто се идеја не може разлучити од израза, као што ни израз нема никаква значаја без идеје, то се и у моралној дисциплини или у науци о вјечним моралним идеалима већ сретамо и са одређеним моралним правилима и законима, премда би нам морална наука у строгом смислу имала да представи само моралне идеје и начела, дух моралног законодавства, а не правила морална и облик моралних закона. Исто се тако и у црквеној дисциплини, која за поједине случајеве у посебним правилима примијењује морална и религијска начела, сретамо са вјечним моралним начелима и вјечним истинама вјере, које та правила у примијени нормирају више или мање потпуно и тачно, више или мање јасно. Управо су с тога основе црквене дисциплине вјечне, непромијењиве и обвезне за све помјесне цркве. Посебна правила пак црквене дисциплине промијењива су и могу се прилагодити приликама мјеста и времена, могу носити народносно обиљежје, у колико су она разнолични изрази једне и исте идеје и у колико су сагласна са основним начелима и правилима црквене дисциплине.

Црквена дисциплина састоји се из дисциплине канонских уредаба и дисциплине култа. Дисциплина канонских уредаба називље се још и црквено законодавство. У црквеном законодавству треба разликовати опћа основна правила, која у себи изражавају темељна начела устројства и живота цркве, од оних правила, која се односе к спољашњим историјским облицима истога, к временитим условима и потребама живота, треба разликовати дух закона од облика закона, канонске идеје од посебних правила и уредаба. Опћа основна правила, дух закона, канонске идеје — то су непромијењива баштина

васионске цркве, заједничка основа и норма свију помјесних народних цркава. Све народне цркве, ма колико се иначе разлизиле у посебним правилима и уредбама, морају бити сагласне са основним уредбама цркве; њихова посебна правила и уредбе морају из ових извирати.

Те су основне уредбе дате цркве од њеног божанског оснивача. Изложене су у Божјем откривењу. Називљу се божанственим правом. Од овог се разликује историјско право цркве. Ово право састављају закони и прописи, које је црква у току временâ издала на основу божанственог права. По времену ово историјско право захваћа у себи: апостолске уредбе, које су се чувале по предању у цркви првих трију вијекова; даље старинско црквено право или законодавство васионских сабора, које захваћа доба од четвртог до деветог вијека укључно; и најпослије ново народно црквено право православних народа. Апостолске установе и уредбе старинског црквеног права састављају заједно стари канон васионске цркве. *У колико* су у том старом канону изражене вјечне канонске идеје и основна начела црквеног законодавства и *у колико* су у њему издати опћи прописи за управу и живот васионске цркве, он мора да служи за сва времена опћим, католичким руководством помјесним народним црквама. Божанско право, које је у откривењу изложено, и стари канон морају да служе за увијек извором и основном нормом црквеног законодавства. С тога је стари канон послѣ десетог вијека остао нетакнут до данас у православној цркви. Помјесне народне цркве морају да сагласе своје унутрашње устројство и своја посебна правила са основним одредбама старог канона и да ове примијене к мјесним условима и потребама свога бића. Но нипошто не смију мијењати старог канона, јер би тада исти престао бити њима нормом, те би оне сашле са законских основа, на којима почива васионска црква.

Као што је непромијењива и за све народне цркве обвезна дисциплина основних канонских уредаба, јер изражава и нормира вјечне моралне и религијске идеје и начела, исто је тако непромијењива и за све народне цркве обвезна основна дисциплина култа или дисциплина основних и битних уредаба богослужења, јер представља и остварује битну богослужбену радњу, која измирује и спаја човјека с Богом. Напосе пак у тим битним уредбама култа представљена су и остварена с једне стране тајничка оруђа, преко којих Бог излијева своју спасну и осветну силу на човјека, а с друге стране литургијски чини, средством којих човјек заједно са Христом умилостивљује, прославља, захваљује и проси Бога. Ове битне уредбе представљају и остварују у ријечи и чину вјечне религијске и моралне идеје, примијењују човјеку Христов спас и освећење. Ове су битне уредбе неопходни увјет за спас и освећење. С тога оне могу да имаду само један стални строј и облик. Само један строј и облик може да одговара вјечним религиј-

ским и моралним идејама; само он може да буде истинита представа, остварење, тијело истих. С тога је управо сами Богочовјек одредио битне и непромијењиве уредбе култа за сву своју цркву свију времена. Ове битне уредбе морају с тога да буду вјечна и непромијењива заједничка богослужбена подлога свију народних цркава. У те битне уредбе спадају на првом мјесту тајне, између којих се особито истиче тајна свете евхаристије, која је језгра и средиште свега богослужења. Свршавање тајана, а на по се освећење, принашање и причешће евхаристичне жртве и тајне католичка је и непромијењива дисциплина култа свију помјесних цркава. Овим битним уредбама култа придружују се још и опћи богослужбени прописи, које је установила стара васионска црква.

Божанствени садржај и основно устројство цркве, које истом одговара, састављају католичко православље цркве. Католичким православљем називље се васионска истинита вјера православне цркве. Ниједна помјесна црква не смије ни у чем одступити од тог католичког православља, ако хоће да остане у заједници васионске цркве, ако хоће да буде живим удом тајанственог Христовог тијела. Овом католичком православљу супротан је сваки облик заблуде, који је наперен било против вјечног, божанственог садржаја цркве било против основног устројства цркве, која је ризница Божјега откривења и завод спаса. Који гођ члан Христове цркве или која гођ помјесна народна црква учи иначе о вјечним истинама вјере и морала, о чињеницама Божјега откривења или о основном устројству цркве, или која прекида јединство љубави са другим помјесним црквама и уређује се и живи као посебно збориште, та престаје бити чланом васионске цркве. С тога ниједна помјесна народна црква није власна ни умножити ни смањити нити ишта измијенити у преданој науци и уредби. Народности карактер истих не смије се ни мало да протегне на ту област. На истовјетности божанственог садржаја цркве оснива се јединство вјере и љубави између помјесних цркава; на истовјетности пак католичког строја цркве и основне црквене дисциплине оснива се јединство управе и култа.

Божанствени садржај цркве и основно устројство исте непромијењиво је. Но ово својство непромијењивости не може се без изнимке протегнути на све видљиве облике, у које се облачи вјечна истина и благодат у свом повјесничком очитовању у цркви и преко цркве. Исто тако ни у повјесничком бићу цркве, гдје узајамно дјелују божанско и човјечанско начело, не може се налазити завршни моменат развоја оне слободе, коју је Бог дао човјеку у часу створења. С тога у повјесничком животу цркве има момената, који су разнолични и промијењиви, као што су разноличне и промијењиве нарави и особине људи, који у том животу судјелују. Но у битним моментима и облицима православна је црква непромијењива и у својој повјесничкој појави и животу, као што је непро-

мијењива у својој вјечној основи. Док су битни моменти и облици, који извиру из саме вјечне суштине црквеног живота, католички и непромијењиви, узгредни облици, у којима се та суштина утијеловљује, могу бити разнолични и промијењиви, могу се развијати и усавршавати. Тај развој сличан је расту и развоју зрна, с којим је Спаситељ у причи упоредио цркву. Основни тип раста већ се налази у самом зрну; битни су му дијелови одлучени од саме суштине. Случајне, узгредне особине његовог облика, које одвисе од земљишта, поднебља, начина узгоја и других мјесних и временитих прилика, не мијењају његовог основног тина, не праве га друкчијим по суштини. У Христовој је причи представљена истовјетност и непромијењивост суштине црквеног живота при неопходној разноликости и промијењивости њених извањских повјесничких облика. Један и исти Дух Божји, који у цркви станује, непромијењив по суштини у различном ступњу и на различне начине открива своју присутност у цркви према повјесничком положају и позиву или примљивости једног или другог народа једне или друге епохе. Један је Дух а небројени су дарови. То јединство у суштини а разноликост у облику и јест божанствена могућност, која је увијек иста и једнака, а ипак улази у разнолике саставке.

Таку нам слику представља и апостолска црква. Разноличних је струја у њој било, које су носиле карактер више или мање еленистични или јудајистични; па ипак јединство није било нарушено, јер су се те струје дотицале само спољашњих, узгредних питања и облика. Но чим би која струја посегла и на саму суштину црквеног живота, црква је исту као јеретичну или шизматичну излучивала одмах из своје средине. Из овога слиједи, да се основни закон унутрашњег живота цркве у њеној повјесничкој појави не састоји у томе, да у извањским облицима не буде никакве разноликости и промијењивости, него просто у томе, да ти разнолични и промијењиви облици буду изразом истог и по суштини непромијењивог божанственог живота.

Разноликост облика у повјесничком животу цркве зависи од утицаја, који сама црква прима од природних уредаба, посред којих она живи и развија се. Пошто је народносно биће и живот најсилнија природна уредба у повјесничком животу човјештва, то се разноликост облика у повјесничком животу цркве очитује поглавито у народносним особинама појединих народних цркава. Но да би могли појмити могућност и обим утицаја народности на цркву, потребито је, да прије упознамо опћи одношај, у који црква ступа са народношћу у свом повјесничком животу и развоју.

Улазећи у човјештво црква се на првом кораку срета са појединим личностима, којима она има да саопћи божанствени живот, јер су сви људи позвани к извору благодати и истине. (Марк. 16, 15.) Те су посебне личности чланови једног

или другог народа. Народ није наслог разноврсних јединица, него је живо, унутрашње јединство истих. Ово јединство пак има своје посебне особине тако званог народносног карактера. С тога се народносне особине огледају у свима лицима, што састављају један народ.

Хришћанство не руши у ошће никакве природне уредбе. Оно их признаје; шта више и само се у свом спољашњем животу истима потчињава до граница гријеха. Тако апостол препоручује хришћанима, да се покоравају установљеним поретцима. (I. Петр. 2, 13.; Римљ. 13, 1-5.) Црква с тога може да постоји посред сваке грађанске општине, ма каква она била и ма гдје било. Па кад црква не руши ни оних грађанских одношаја, којих поријекло може бити протунаравно, извјештачено, незаконито, тијем мање руши народносних веза и особина, које су, као и породичне, поникле из саме природе. Црква прониче само изнутра и преображава на унутрашњи начин природне уредбе, излучујући из њих нечисте састојине, задржавајући их у правим границама и показујући им натприродни и вјечни задатак, коме оне морају да служе; али им црква не прописује посебних законâ, на којима ће се оне развити. Ти се закони налазе у њима самима; а усађени су у њих од самог Творца у часу створења. Задатак је цркве дакле, да обнови и препороди, да успостави природну уредбу у првобитно стање, од кога се одмакла падом човјека, а не да је уништи.

То исто бива и с народношћу. Црква уклања преграду, коју је гријех подигао између народâ, угушује мржњу и злобу између истих, уништује народносну охолост и искључивост, доводи у једну заједницу све народе; али она не уништује разликаâ, којима се људске расе одликују, не сатира народносних особинаâ народâ и повјесничког њихова живота и развоја. Она оснива на земљи једно Божје царство од многих народа са једном вјером, љубави и надом, преображава дух и особине народâ, показује им правилне границе развоја и подређује их вјечном задатку човјечјем, али ипак не прописује уредаба, на којима ће се развити народносни дух и живот. Као што је црква автономна и неодвисна у основама свог повјесничког живота од сваке природне уредбе, исто је тако автономан и од цркве неодвисан народ у свом грађанском и политичном животу, у колико овај живот, као и сва природна уредба, потјече непосредно од Бога, а не од цркве, и у колико се оснива на својој посебној теономији или на оним Божјим законима, које је Бог положио у њ у часу створења. С тога је народима, који су у заједници православне цркве, слободно развијати своју књижевност, језик, умјетност, знаност, друштвени живот, обичаје, уредбе и државни строј на народносној подлози. Тијем се битно разликује православна црква од теократије, какву налазимо у старом завјету и у римској цркви. Теократија је онај принцип духовног царства, који себи пот-

чињава све пројаве народног живота, који их све нормира, који доводи све власти у непосредну одвисност од себе и држи, да су земаљске власти намјеснице тих органа Божјих, који у име Божје врше теократију.

Но православна црква не само да не руши народности својих народа, него шта више ступа са истом у тијесну везу живота. Истина, да она непомично почива на својој вјечној основи, на откривену Божјем. Никаква је сила не може помакнути с те основе; па ни сама не може с ње саћи, јер је на њој уздржава њена глава Исус Христос. Но ипак, да узмогне проникнути и изнутра преобразити природну уредбу и природни живот народâ, црква мора да се сазиђе на народном бићу и животу. Црква не смије и не ће, да као нека изванска политична сила изванка утјече на живот народа, не смије и не ће да буде туђа народу и његову животу. Кад би она изванка дјеловала и кад не би била сродна духу и животу народа, њен би утицај на народ могао бити само спољашњи, но никада унутрашњи, тјелесни, но никада духовни. Само, када се оснива на народном бићу и животу, може црква да препороди и оплемени дух и природни живот народâ, може да усади и развије у њима клицу божанственог живота. С тога православна црква, не салазећи са својих вјечних основа, него непрекидно црпећи из истих свој животни сок, уздиже се у исто вријеме на народносној подлози. Она ступа у блиску везу са духом, особинама и животом својих народâ, испреплећује чињенице свога живота са чињеницама народног живота, тако да се једне од других не могу одвојити. Народни и црквени живот састављају једну хармоничну цијелину, но тако да и црква и народност задржавају своју неодвисност и самосталност. Један је дух, а два су тијела; један је живот, а двије су уредбе. Као најтврђа а у исто вријеме и најпрегибљивија установа, црква може да буде свима све, може да сваки народ узгоји и да се са сваком народношћу споји, а да се себе не одрече, може да буде по апостолову изразу с Јелинима Јелин а с Јудејима Јудеј.

Ушљед те блиске везе народни живот прима у се моменте из црквеног живота, а црквени живот прима у се моменте из народног живота. Црква удара народносном бићу и духу свој црквени, свештени карактер; с друге стране узгредни облици повјесничког живота цркве добијају народносни карактер.

Премда те двије области народног и црквеног живота састављају једну цијелину, ипак се не могу једна у другу претопити, нити се могу слити те створити неку трећу састојину. Истина, оне се промичу и саопћавају узајамно једна другој своја својства; али се то промицање не врши на штету суштине ни једне ни друге области. Нити црква руши народности нити народност смије у ичем да повриједи вјечног и католичког садржаја и карактера православне цркве. Православна црква, премда у својој вези са народношћу добија

народносни карактер, који одговара духу, особинама и животу народа, ипак задржава вјечно и непромијењиво своју католичку садржину и свој свенародни и међународни карактер, који истој одговара. Према томе народносне се особине цркве не смију никада изврћи у тако звани национализам или филетизам; интереси национализма не смију бити пријечи од васионског принципа хришћанства. Ниједан народ не смије себи ласкати, да је само он изабрани народ, не смије бити самозадовољан а на друге народе са презрењем гледати као евангелски фарисеј на царинара. Још мање пак смије искључиво у свом народносном бићу налазити задњи задатак и задњу сврху својих тежња и радња, а служити се православном црквом као средством и оруђем за остварење својих земаљских смјерова. Православна црква сама по себи потпомаже развој народног бића и живота, народносне свијести и народносних интереса у границама истине и правде и у колико су исти сагласни са вјечним задатком човјечјим; али ником не може допустити, да се њом служи за што било оруђем, па ни за сумњиве интересе национализма. Тијем се битно разликује народносни карактер православне цркве од народних дохришћанских религија. Незнабошки су се народи и државе служиле религијом као средством за своје сврхе. С тога је падом незнабошких народа и држава пропала и њихова религија. Напротив хришћански народи поред својих земаљских задатака имају и то поглавито и тај, да служе православној цркви у остварењу царства Божјега на земљи. Народи могу пропадати и ишчезавати, али православна црква не пропада. Народна искључивост, када се пренесе на поље религијског живота, води к одречењу васионског хришћанства и к повратку у партикуларизам и национализам незнабошких религија.

Пошто се православна црква уређује на народносној подлози и прима у се народносне особине, то се она називље поред католичког имена још и народним именом. Тако имамо: српско-православно-католичку цркву, руско-православно-католичку цркву, грчко-православно-католичку цркву итд. Као што се црква називље и народним именом, исто тако припада народно име и свима службама, уредбама и у опће свима моментима, у којима се очитује временити живот народне цркве. Но ипак православље није исто што и народност, православна црква, и ако саставља једну цијелину са народним животом, није истовјетна са бићем и духом народним. То особито вриједи за божанствени садржај цркве и за њен католички строј и уредбу. Ако се помјесна црква може назвати именем народним, јер поред католичког садржаја и карактера има и своје посебне народносне особине, тијем се именем у строгом смислу не могу назвати моменти њеног католичког садржаја. Тако се на примјер у строгом смислу не може рећи: српска вјера, српско крштење итд.

Народносни карактер православне цркве састоји се у

народносним моментима у животу цркве. Ко хоће с тога да упозна народносни карактер појединих православних цркава, тај мора да сазна све народносне моменте и особине у животу сваке поједине цркве. Пошто је ово питање важно, то би добро било, да ко изложи и упореди све народносне особине појединих православних цркава.¹⁾ Но пошто је нама задатак, да обиљежимо само опће црте, у којима се креће васионско јединство и народносни карактер појединих православних цркава, то ћемо овдје навести само оне опће моменте, који сачињавају народносно обиљежје православних цркава.

Први народносни моменат у животу цркве, јест уредба самоуправних народних цркава по народном начелу. Ова се уредба може скоро извести од самог Исуса Христа. Истина у откривењу не ћемо наћи изричне заповиједи Христове, да управна уредба цркве има да слиједи народном начелу; али има начелних израза, да се уредба цркве има оснивати на народносној подлози. Тако је Спаситељ рекао својим ученицима, шиљући их на проповијед у свијет: „Идите, научите све народе“. (Мат. 28, 19.) Претказујући крај свијета, Спаситељ је рекао: „И проповиједиће се ово евангелије по свему свијету за свједочанство свима народима“. (Мат 24, 14) У Спаситељевој ријечи, да ће дванаест апостола судити на страшном суду над дванаест кољена Израиљевих (Мат. 19, 28.), имамо такођер напомену о уредби цркве по племенима.

И прво образовање хришћанске цркве извршило се на народносној подлози. То се образовање догодило педесети дан по ускресу Христову, када је Дух свети сишао на апостоле и вијерне. Разновијерни и разноплеменити народи, који су се на дан педесетнице били сакупили у Јерусалиму, чувши апостоле, гдје говоре и проповиједају на њиховим језицима, поражени тијем чудом постадоше хришћанима, заборавише на народносна непријатељства и у толикој се мјери проникнуше једнодушносту, да им је све било заједничко. (Дј. Ап. 2, 44-46.) Тога је дана на тај начин обиљежен основни карактер православне цркве: скуп свију народа у једну заједницу уз одржање народних особина у црквеном животу. Један је био Дух, а многи дарови, које је он излио; једна је била наука и вјера, а у многим су је језицима апостоли проповиједали.

Сагласно са начелом, које је изложено у Божјем откривењу, апостолско 34. правило удара за сва времена законску основу народносној уредби васионске цркве. То правило гласи: „Епископи сваког појединог народа (ἐκάστου ἔθνους) треба да познају првога између њих и да га сматрају као главу и ништа важнијега да не предузимљу без његове приволе, него

¹⁾ О српској народној цркви печатао је Теофан Жавковић г. 1868.: „Српска народна црква на канонично-историчном темељу свом“.

сваки нека предузимље само оно, што се тиче његове парохије и подручних мјеста. Али и тај нека не чини ништа без приволе свију“ (Др. Н. Милаш, Зборник правила. Задар 1884. стр. 8.) На основу овога правила развила се метрополитанска уредба самоуправних народних цркава још за прва три вијека хришћанства. Слободу метрополитанских народних цркава зајамчио је трећи васионски сабор својим 8. правилом. Основну уредбу епархија са више епископија под управом епископа првог престола или главног града не промијенише канони ни васионских ни помјесних саборâ, већ је претпоставише и на тој подлози издаше наредбе, које се односе појединостима управне уредбе цркве. Патријарашкој уредби, која се развила за васионских сабора, слиједећи политичном начелу¹⁾ и политичној уредби покрајина и народа, није био смјер, да уништи самоуправу и слободу метрополитанских народних цркава, него просто, да ове доведе у тјешње управно јединство уз очување њихових права и повластица. Истина, у животу православне цркве било је кадикада неког трвења између начела автокефалности народних цркава и начела патријарашког јединства; али то је било прелазно и без озбиљних пошљедица у животу цркве. Довољно је у том погледу, да се сјетимо саборног акта цариградске патријаршије 16. септембра 1872., којим се бугарска црква прогласује расколничком ради тога, што се прогласила независном од цариградске патријаршије. Мишљење цариградске патријаршије, које је изражено у том акту, као да је противно евангелију и црквеним канонима тежња народâ, да образују народне цркве, погрјешно је. Сваки народ сваке политичне области има по споменутом апостолском правилу право, да уреди своју автокефалну народну цркву уз пристанак синода оне цркве, којој је до тог часа тај народ припадао. С тога самоуправне православне цркве нијесу признале споменуте саборне одлуке цариградске патријаршије.

На челу самоуправних народних цркава стоји митрополит са синодом подручних епископа, који стално дјелује, било да се епископи, који сачињавају синод, дуже или краће задржавају у престолници метрополије. Пошто тај синод представља народну цркву, то се он називље домаћим или народним синодом (*συνόδος ἐνδημοβσα*). По обрасцу таквих старинских патријарашких синодâ а поглавито синоде цариградске патријаршије уређене су управне синоде данашњих автокефалних народних цркава. Автокефалне народне цркве слободно располажу узгредним облицима свога устројства и црквеног живота и развијају их по духу и начелу народном. Ту слободу располагања признао је метрополитанским саборима тих цркава

¹⁾ Ово се начело при управној уредби цркве спомиње у 6. правилу првог васионског сабора, у 2. и 3. правилу другог васионског сабора, у 17. и 28. правилу четвртог васионског сабора. Изрично је за исту узаконено 38. правило шестог васионског сабора.

седми васионски сабор својим 6. правилом, у коме се одређује, да под компетенцију метрополитанских сабора спадају канонски и евангелски предмети¹⁾.

Но уредба автокефалних народних цркава мора се оснивати на католичком строју цркве, који је божанског поријекла. Самоуправне народне цркве морају учити и вјеровати сагласно са васионском црквом; морају признавати и чувати сву божанствену дисциплину, све прописе опћег црквеног законодавства, обичаје и предања, која нам је предала стара васионска црква првих девет вијекова; морају своје народносне особине довести у склад са католичким садржајем цркве; морају сачувати духовно јединство са осталим самоуправним црквама; морају најпослије поштовати права и обичаје других цркава. Тек тако ће се сачувати јединство васионске цркве, које је подлога и претпоставка автокефалних народних цркава и које се ниношто ни у чему не смије нарушити. „Само под увјетом тога јединства васионска црква признаје самоуправу дотичним помјесним црквама, које се са своје стране заклетвом обвезују, да ће га сходно канонским прописима чувати“ — каже Др. Н. Милаш. (Православно Црквено Право. Задар 1890. стр. 217.)

У тијесној вези са уредбом самоуправних народних цркава стоји уредба народне јерархије у цркви. Један између неопходних услова, да се пробуди и утврди у народу народносна свијест, јест тај, да и виша и нижа јерархија буде његова рођена, а не састављена од дошљака туђих народности. Ови дошљаци немају обично љубави према народносним особинама друге цркве а још мање према духу, животу и интересима народа те цркве. Сама пак народна јерархија не смије се туђити духа и живота свога народа, него напротив мора да предњачи своме народу, као и у свему, тако и у истинитој љубави према народности и домовини. Тек тада биће успјешан њен рад и у дјелу спаса, јер се црква мора да сазиђе на природној уредби, е да је узмогне проникнути и преобразити.

Народносне особине појединих народних цркава могу се развити: у посебним изложењима вјере, у споредној црквеној дисциплини и најпослије у оним моментима црквеног живота извјесног народа, који нијесу битни по живот васионске цркве. Те народносне особине пак не смију да пређу граница самосталности помјесних цркава.

Учење је вјере и морала непромијењиво и католичко. Због тијесне везе, у којој стоји израз са идејом, трећи је васионски сабор 7. правилом забранио излагати другу вјеру, него ди је у Никеји изложена. Прије никејског сабора разне

¹⁾ Зонара и Валсамон, тумачећи ово правило, убрајају у канонске предмете све оно, што се тиче суда, управе црквеном имаовином, избора свештенослужиоца и томе слично, а к евангелским предметима односе све оно, што се тиче вјере и вршења тајана и других Божјих заповиједи. (Др. Н. Милаш, Правила православне цркве. Новисад. 1895. Књига I. стр. 606.)

су помјесне цркве имале разноличне симболе или правила вјере, која су ипак била сагласна са васионском науком вјере. Но овако је стање могло трајати у цркви све дотле, док васионска црква није издала један символ за сву цркву. Тако је никео-цариградски символ пристанком свију помјесних цркава поступно постао васионским симболом васионске цркве, а такав је остао до дана данашњега. Такав васионски символ потребит је колико ради тога, да би се јединство вјере очитовало не само у учењу, него и у исповиједању вјере, толико и ради тога, да би се предуприједило хотимично и нехотимично изопачење вјере од стране јеретика и неуких, које се може скривати под погрјешним или нетачним и нејасним изразима. С тога се никео цариградском символу не смије ништа ни додати ни одузети, нити се ишта смије у њему измијенити. С тога он мора да служи католичком исповијеђу и католичким правилом вјере за све помјесне цркве кроз све вијекове.

Но од симбола или правила вјере разликују се посебна изложења вјере, која црква издаје према мјесним потребама и приликама, но не као правило вјере, већ као руководство у вјери. У така изложења вјере спадају и катихизиси. Помјесним је народним црквама просто у том погледу својим ријечима и изразима издати така изложења вјере, у којима се вијерни поучавају у опће о свим истинама вјере а особито о онима, које неко спори или напада, који је у близини и додиру са том помјесном црквом. Но ова изложења вјере остају увијек руководством у вјери. Она не могу никада истиснути и замијенити католички символ вјере васионске цркве; не могу ни онда, када буду одобрена и примљена од све васионске цркве као свеопће руководство у вјери. Тако је Петар Могала, да задовољи потреби руске цркве, у којој се била јавила опасност за православље, написао за руску цркву половином седамнаестог вијека „Православно исповиједање вјере католичке и апостолске цркве источне“. Премда је ово исповиједање мало кашње тога одобрено и примљено од цијелога православнога епископата као симболична књига православне цркве, ипак оно нема значаја, кога има символ, већ је просто католичко руководство у вјери. То исто вриједи и за друге двије симболичне књиге православне цркве.

Другу област народносних особина у помјесним народним црквама саставља узредна дисциплина цркве. Док су начела божанственог садржаја цркве безусловна, начела су узредне дисциплине условна: ова постоје само *pro loco et necessitate* (према мјесним потребама). Принцип, који влада у области божанственог садржаја цркве јест непромијењивост; напротив принцип, који влада у области узредне дисциплине, јест благоразумље или прикладност, то јест ова се дисциплина прописује и врши како је најбоље и најзгодније, а не како се мора. Што се тиче погледа цркве на народносне особине у црквеној дисциплини и њеног поступања према истима може бити мје-

родавно ово правило Августиново: „Односно тога, што се у разним црквама различито свршава, треба узети ово спасоносно правило: све што није противно вјери и добрим обичајима, само ако оно садржи у себи што било корисно по добар живот, све то, па гдје ми то опазили, па гдје о томе чули, не само да не смијемо порицати (ради тога што се разликује од наших поредака), него чак можемо му и сами слиједовати, само ако се ушљед слабости неких не би показало, да би од туда могло произићи више штете“. (Ер. ad Januar. t. II. edit. 1641; p. 65. 186.)

У дисциплини црквеној разликујемо законодавство цркве и уредбу култа.

Чим Спаситељ није предао цркви готовог кодекса позитивних закона, тијем јој је оставио слободу а донекле и дужност, да саображава своје законе условима и законима људске заједнице. С тога ни црква, премда је устројила своје право сама по себи и неодвисно од природних уредаба, није га устројила насупрот опћој правној свијести човјештва, већ сагласно са самом природом права, како се ова очитовала у сазнању народâ. Ту чињеницу налазимо особито код данашњих самоуправних народних цркава, које у историјском праву цркве признавају поред старог канона, који је заједничка основа свију помјесних цркава, још и своје посебно црквено-народно право. Тијем не кажемо, да у старо доба није било овог другог врела црквеног права. Било га је, тако да и у поступном образовању свога црквено-народнога права сваки народ може разликовати извјесне моменте или периоде, може то своје црквено народно право подијелити на старо и ново. Битни карактер, којим се одликује црквено-народно право од старинског права цркве, јест његов партикуларизам, који је примјењен потребама, условима историјског живота и јуридикским погледима једног или другог народа. Па и саме народне цркве могу имати разна посебна права и обичаје, који одговарају мјестима и приликама истих. Тако на примјер српски народ има четири самоуправне цркве, које имају посебне законске прописе и обичаје.

Што се тиче граница, у којима се могу крећати народне особине у црквено-народном законодавству, довољно је опазити, да се оне могу развити у свим прописима и обичајима, који спадају под дјелокруг народне синоде, која дјелује под челом метрополите извјесне самоуправне цркве. У опће пак има се истакнути, да никаква народна црква у свом посебном законодавству не смије се удаљивати од старинског канона, нити смије ишта уводити, што је противно закону и поретку који постоји, него мора све своје уредбе саглашавати са свеопћом уредбом цркве. Па и у увођењу нових законских прописа, који нијесу супротни старом канону, црква треба да буде конзервативна, то јест, она може да уводи те

прописе само у пријекој потреби, и то не од једном, већ мудро и поступно.

Та мудрост и поступност треба да руководи помјесну народну цркву и онда, када хоће да доведе прописе и обичаје, који у њој постоје а који су у неколико супротни опћим прописима старога канона, у склад са старим каноном. То особито вриједи онда, када би из тога превратног, премда законитог, рада цркве слиједила саблазан и опасност за вјечни спас вијерних. Зазире ли народ од те новине, премда иста иде за тијем, да успостави канонску правилност, или сумња ли, да се под истом скривају други смјерови, те пријети ли од туда сукоб између цркве и народа и отуђење народа од цркве, тада је боље, ако та неправилност не засијеца баш у *божанствени садржај цркве и у језиру црквеног живота*, држати се преданих прописа и обичаја и одгодити успоставу канонске правилности до бољих времена, јер је спас душа у томе случају пријечи од канонске строгости. Овдје се тада морају примијенити Спаситељеве ријечи, да је субота ради човјека, а не човјек ради суботе. Апостол је Пава тако готов не јести меса до вијека, кад би знао, да би једући га саблазнио брата свога. (I Кор. 8, 13.) Црква је с тога много пута трпљела коју неуредност и супротност канонским прописима, само кад би то ишло на корист вјечног спаса њеног стада. Ако су на примјер српски свештеници, насупрот канонских одредаба, оружјем у руци предводили свој народ у бој против непријатеља цркве и домовине, црква их за то није излучила из своје заједнице. Ако у гдјекојој православној помјесној цркви има уредаба, које се потпуно не слажу са канонским прописима, православна црква воли и те уредбе, које су вијекови освештали, за час задржати, него ли их на пријечац преустројити, кад би тијем могла саблазнити вијерне и оштетити њихов вјечни спас. Црква тада просвјетљује неуки народ о потреби и користи успоставе канонске правилности и у згодан час поступно и мудро изводи ту успоставу.

Суштина је култа католичка и вјечна; али у узгредним обредним питањима, која не засијецају у суштину вјере и цркве, просто је народним црквама поступати по народносном духу и карактеру. У томе се битно и разликује новозавјетно становиште од старозавјетног. У старом се Завјету обред скаменио и уздигнут је на ступањ догматични; напротив у хришћанству може да се мијења и може да буде разнолик према мјесним потребама. Али та разноликост није неограничена. Она не смије ни у чем да повриједи суштине култа; култ не смије нигдје да буде погрјешан па ни нетачан израз религијских идеја и вјечног живота цркве. Ипак је васионска црква много пута ради братства и слоге трпљела неке особине које помјесне цркве, које нијесу биле сагласне са опћом дисциплином култа и које су чак биле погрјешне. Тако је за неко вријеме трпљела поред целибата и западне азиме. Црква

је трпљела погрјешне обредне особине, али их није одобрила ¹⁾; трпљела је у нади, да ће се оне временом изгладити, а у исто је вријеме настојала, да ушљед такве трпљивости не би ослабила строгост црквене дисциплине и јачина начелâ живота цркве. Но када су те особине хтјеле да постану правилом саме васионске цркве, а не изнимком, када је грозила опасност, да се ту изроди сепаратизам, који би се лако могао пренијети и на поље непромијењивих истинâ и уредаба, тада је православна црква те особине осудила. Тако је она на апостолском сабору у Јерусалиму одлучила, да обредни мојсејски закон нема никаква значаја на хришћанском становишту; тако је у деветом вијеку осудила западне азиме.

Црква дакле прима и одобрава само оне народносне особине у црквеном обреду, које су сагласне са божанственим садржајем цркве, са суштином култа и са опћим богослужбеним прописима.

Између обредних народносних особина прво мјесто заузима богослужење на народном језику.

Језик је најбољи, најочитији израз све суштине народног бића и карактера. У њему се усредсређују све особине народа; у њему се творачком силом народног духа претвара сва природа роднога краја у мисао, слику и звук; у њему се огледа сва повијест духовног живота народа. Језик је најживља копча, која спаја прошла и будућа кољена у једну велику историјску живу цијелину. Па не само да је он израз животиности народа, него је управо сами тај живот, јер, кад нестане народног језика, нема ни народа.

Религијски живот битни је саставни моменат у животу народа. С тога употреба народног језика и свим пројавама религијског живота има неизмјерни значај колико по сами религијски живот, толико у опће и по дух и живот народа. Када се човјек моли Богу на материнском језику, када слуша ријеч Божју на истоме, када му се служба Божја свршава на његову рођеном језику, само тада се у њему развија унутрашња, истинска, одушевљена побожност, само тада у њему напредује религијски дух и живот. Пошто је пак религијски дух и живот саставни моменат народносног духа и живота, то се тијем уједно унапређује народносни дух и карактер. Особито је пак од великог значаја употреба народног језика у богослужењу, јер се богослужењем поглавито подржава и развија религијски дух и живот, а с њим уједно дух и карактер народносни. Који народи изгубише или немају свог народног језика у богослужењу, ти већ тијем изгубише или немају знатног дијела свог народносног духа и карактера, ти су већ на стази губитка и своје народности.

¹⁾ „Црква (васионска) много што трпи, а само не одобрава, нити премучава нити чини што је против вјере и добрих обичаја“, каже Августин. (Ad inquisitiones Januarii. Ep. 55. c. 35.)

Хришћанство, као свеопћа религија, која је намијењена свима народима, не може се држати само једног језика попут јудејства и мухамеданства. Римска црква то пориче и држи, да је опасно и светогрдно распростирати библију и вршити богослужење на народном језику. Напротив у православној цркви свака народна црква има право и дужност, да проповиједа ријеч Божју и да свршава све богослужење на народном језику; она мора да се њим служи још и у свему осталом свом животу. На тај је начин православна црква тијем, што употребљује народни језик у проповиједи ријечи Божје, у богослужењу и у свему осталом свом црквено-народном животу, јаки израз и чувар народносног духа и карактера.

Послије народног језика у богослужењу и у осталом животу цркве светковање народних светаца најважнији је моменат међу обредним народносним особинама православне цркве. Канонизација и поштовање светитеља још од апостолског доба потјече од мјесних цркава¹⁾. Обично се на епархијским саборима одређује истима опће свенародно поштовање и они се увршћују међу опће светитеље. Тек послије тога светковање се истих поступно уводи у свој васионској цркви. Помјесним дакле народним црквама припада право канонизације и уређење служба светитељима.

Католичка подлога, на којој се оснива канонизација светитеља, јест подражавање од стране истих религијског-моралног идеалу, који је само у Христу савршено остварен. Светитељима црква прогласује само оне, који су се томе идеалу приближили, у колико је то могуће човјечјим силама уз помоћ благодати Божје, који су дакле за свог живота свијетлили побожношћу и оданошћу к Богу, врлинама и љубављу према ближњима, самодречењем и пожртвовањем, који су до потребе били готови чак да положе и свој тјелесни живот за добро и вјечни спас своје браће. Многи су светитељи још за живота имали дар чудотворства; многих тијело по смрти није подлегло трулежу, већ је остало цијелокупно; над моћима многих светитеља збила су се дивна чудеса. Само на основу ових момената прогласују се светитељи и установљава се светковање истих у васионској цркви.

Но поред католичког значаја, који су светитељи имали за сву васионску цркву, они су наполе имали особитих заслуга по народносно биће и живот оног народа, у ком су дјеловали и у коме су оставили плодове својих труда и напора. Блиска веза, која постоји између њихова живота и народносног живота њихова народа, један је између израза, и то најјачих и најсвијетлијих израза, у којима се очитује јединство црквеног и народносног живота православних народа. Њихов је живот

¹⁾ Види: мучеништво св. Игњатија богоносца у Хр. Чт. г. VIII. стр. 355 и 356. 1882 г.; мучеништво св. Поликарпа у Евсев. цер. истор. Т. I. књ. 4. стр. 198. 1858 г.

сјајна тачка не само у животу цркве, него и у природном животу народâ. Њихова дјела спадају у најсјајније и најважније моменте народне повијести. Та су дјела много пута забиљежила епоху не само у повијести цркве, него и у народној повијести народâ. Тако су на примјер дјела светог Саве имала епохални значај не само за српску цркву, него и за српску књижевност, просвјету, школу, грађанску и државну уредбу. У тијем светитељима ми налазимо узор не само религијско-моралног живота, него и истинског домољубља и пожртвовања за род и народ свој. С тога их прославља и црква и народ. Ушљед тијесне везе, која постоји између црквеног и народног живота, црквена слава добија народносно обиљежје а народна прослава добија црквено обиљежје.

Црква велича у њима поред њихових религијско-моралних савршенстава и њихово домољубље и њихов значај за народносни живот народа, коме су припадали. Литургије, свеноћна бдјенија с литијом, акатистима и синаксарима, похвалне цјесме, које црква уређује својим народним светитељима и у њихову част свршава у храму Божјем, крени ход око храма и по мјесту на дан њихове прославе, подизање храмова Богу у њихов спомен и почасти — заиста је све то најбоља школа не само религиозности и моралности, него и истинске љубави, оданости и пожртвовности за свој род и народ. Ту црква уздржава и штити народност својих народа, ту она узгаја духовну дјецу своју како у религијско-моралном духу, тако и у народносном духу и животу.

За доказ томе навешћу само два примјера из нашег Србљака.

Прва цјесма другог канона светом српском цару Лазару гласи: „... Као звијезда, која тек на ново сијне, јавио си се на западу, свијетлећи својим вијернима свијетлим лучама твојих моћи, а особито твојој отаџбини, и њих си привукао к пресвијетлом сјају својих подвига и избављајући их, Лазаре, од несвијетле таме и од звјеради, која прилази да разграби твоју домовину.“ (Србљак, 1861. стр. 142.)

Тропар сабору српских просвијетитеља и учитеља гласи: „Првосветитељи, богоносни оци наши, као просвјетитељи српски, свети првопастори и патријарси, истинити чувари апостолских предања, стубови непоколебљиви, наставници православља: владикау свију Христа молити, да дâ мир васиони и велику милост нашим душама. (Србљак, 1861. стр. 161.)

Црквеној слави народних светитеља и покровитеља са народним обиљежјем придружује се опћенародна прослава истих у дому, у школи, у народним зборовима, са народним весељем и забавама по народном духу и обичају. И тамо црква прати свој народ и удијељује свој осветни благослов и тој народној слави, у колико иста одговара светитељској части светитеља.

Но прослава народних светитеља не смије се нипошто изврћи у искључиво величање народног духа, који је у њима

оличен, уз запостављање или чак омаловажавање оне католичке основе, на којој почива канонизација и поштовање светитеља; црквена слава народних светитеља не смије се никада употребити као оруђе за какве друге народносне исказе и смјерове, као што се у опће црква не смије употребити као оруђе народности. То би било национализација цркве, повратак на незнабошко религијско становиште, који би могао бити кобан и по саму цркву. Народни моменат у поштовању народних светитеља треба да је потчињен религијско-моралној идеји, на којој се то поштовање оснива. И овдје се, као и у свему осталом, очитује основни биљег православне цркве: она је, на име, на првом мјесту католичка, а тек на другом народносна; њен народносни харатер мора у свему бити сагласан са њеним католичком характером, од кога је одвисан.

У тијесној вези са поштовањем светих стоји поштовање њихових останака, њихових слика па и мјеста, у којима су се збили изванредни или чудесни догађаји из њихова живота. И ту се опет тијесно спаја народна слава са црквеном славом, јер су све то успомене не само црквеног, већ и народног живота. Проналазак моћи народних угодника Божјих, саграђење храмова у њихову почасти, чудеса, која су се у близини њихових останака збила, и други слични важнији догађаји били су поводом установи нових народних празника.¹⁾

Народносне особине у култу православне цркве налазе се још и у многим другим богослужбеним чинима, у којима су поједине цркве освештале народне обичаја својих народа. Тако је на примјер крена слава, божићна слава, побратимство и посестримство код Срба добило осветни характер од православне цркве. Но ове и све друге народносне особине у богослужењу, које већим дијелом потјечу од доба, када су поједини православни народи примили хришћанство од православне цркве, дотичу се само извањских, обредних, другоступних питања.

Народносни характер православне цркве огледа се на пошљетку у свим моментима њеног повјесничког живота међу народима. Пошто је повјеснички живот цркве испреплетен са природним животом народа, то се народносни характер православне цркве налази с једне стране у утицају народног бића и духа на живот цркве, а с друге стране у утицају цркве на развој самог тога народног бића и духа.

Народносни дух у животу цркве потјече из живог, дјелатног учешћа, што га има народ у свим моментима повјесничког живота цркве. По учењу православне цркве народ је битни саставни дио цркве, која се дијели на јерархију и паству или народ. Без народа или ван народа нема ни цркве. С тога се ни јерархија не може одвојити од народа; с тога се ниједан чин не

¹⁾ На тај је начин на примјер установљен празник преноса моћи светитеља Николаја из ликијских Мира у град Бар у једанаестом вијеку.

може извршити у цркви без народа. Истина, да је јерархија представник и намјесник Христа у цркви, те да с тога она врши своју учитељску, свештеничку и управну власт у цркви не по овлашћењу од стране народа, него по позиву и по посланству Христову; али је она уједно и представник народа код Бога, те с тога и народ учествује у извјесном ступњу у избору јерархије. С друге пак стране и народ, и ако је он потчињен учитељској, свештеничкој и управној власти јерархије, која исту прима у тајни свештенства, ипак има извјесног удијела у тој власти по опћем духовном свештенству, које се у хришћанској цркви излијева на све чланове цркве. У том опћем, духовном смислу сви су хришћани учитељи, свештеници и цареви, царски и свештенички народ. С тога у подређеном смислу има и народ извјесног учешћа у проповиједи ријечи Божје, у свршавању богослужења и у управи у цркви. Тако се на примјер не може свршити никаква јавна служба Божја без учешћа и судјеловања народа. Како ће свештеник на примјер рећи: „Горе имамо срца,“ ако нема народа да одговори: „Имамо их ка Господу?“ Народ није слијепо оруђе, коме би се и без његова сазнања и судјеловања примијењивао вјечни спас просто свршивањем односног чина од стране свештеника (*ex opere operato*); он мора да живо судјелује у дјелу свога спаса. Исто тако има народ извјесног удијела и у управи над црквом, нарочито пак над црквеном имовином и над свима извањским црквеним уредбама; нема удијела само у пастирском руковођењу вијерних, које је по божанској установи придржано само пастирима цркве, црквеној јерархији, јер је исто тијесно спојено са свештеничком њиховом влашћу. У опће може се рећи, да нема момента међу узгредним облицима повјесничког живота цркве, гдје не би имао неког подређеног удијела и народ.

Своје учешће у животу цркве народ врши час преко својих представника час сам непосредно. Са свијем је пак наравно, да црквени живот ушљед учешћа народа у истоме добија извјесно народносно обиљежје.

Исто тако у свима часовима природног живота народâ има знатног удијела православна црква. Црква има да проникне и преобрази сву природну уредбу човјештва. С тога она мора да судјелује у свим пројавама природног живота човјештва. Она у истима судјелује, не да их уништи, већ да их препороди, да их уздржи у правилним границама и упутити к истинитој сврхи. Не може се с тога дјеловање цркве и јерархије ограничити само на храм Божји. Религијски дух и живот није просто један између момената људскога живота; он је језгра и средиште свега живота, на коме се оснивају и из кога црпе животни сок и силу све пројаве тога живота. С тога црква судјелује, развија и усавршава и просвјету и књижевност и умјетност и грађанске и државне уредбе, у опће вас лични, породични и друштвени живот својих народâ.

Шта више скоро сви православни народи имају да захвале само православној цркви своју просвјету, књижевност на народном језику, умјетничка дјела, грађанске и државне уредбе. Православна је црква код многих народа чак пробудила и народносну свијест и народну мисао, која им је до тог часа била непозната.

Доста је у том погледу сјетити се значаја славенских првоучитеља Кирила и Методија за славенске народе. Они су као проповиједници хришћанства пробудили у њима народносну свијест; они су преводима светог писма и других црквених књига положили темељ славенској писмености, на којој се послје развила књижевност и просвјета славенска; они су проповијеђу хришћанском увели Славене у коло осталих просвјетних народа. Тек пријамом хришћанства ступају Славени на позорницу свијета као особити културни народ са особитим племенским обликом и државном уредбом. Таког епохалног часа нема више у животу славенских народа.

Цио живот и развој народног, друштвеног, просвјетног, политичног живота православних народа био је увијек уско спојен са животом цркве. Напредак је у једној области напредак и у другој; назадак у једној назадак је и у другој, С тога је црква дијелила са својим народом сву судбину његову: у часовима радости радовала се с њиме, у часовима туге жалила је с њиме. Црква је чак, као непоколебљива и непобиједљива стијена Божја, подржавала и сачувала од пропасти у невољним данима народносни дух и особине својих народа. Када би угинуле народне уредбе, које су биле израз и бедем народносног духа и живота, њихова је баштина прелазила на православну цркву: у цркви је налазила уточиште и спас народна просвјета, књижевност, умјетност, језик, народносни дух и карактер, грађански па и државни живот.

Православна је црква на тај начин испреплела свој повјеснички живот са природним животом својих народа у једну хармоничну цијелину, а да се ипак не истовјетује са народношћу. Ту је и узрок оне особите појаве, коју налазимо код православних народа, што, наиме, исти не луче свог народносног бића и живота од свог црквеног живота и што скоро истовјетују своју народност са православном вјером и црквом. Пошто је православна црква тијесно спојена са народношћу, пошто она прима народносно обиљежје, пошто у њој православни народи налазе како вјечни спас својим душама, тако и јаку потпору и временити спас и свом народносном бићу и животу, то православни народи оснивају и своје домољубље на љубави и оданости према православној цркви.

Но везом са народноским бићем и животом црква не сазида са својих вјечних основа; она остаје главним начином вјечним царством Божјим, католичком и свенародном уредбом у човјештву. Све на свијету пролази и пропада; само црква

Божја остаје вјечна и по суштини непромијењива, јер је Христос у њој и с њом у све дане до свршетка вијека.

Ето то су границе, у којима се креће васионско јединство и народносни карактер православне цркве. Те нам границе показују уједно пут и начин сједињења отуђених хришћанских цркава са истинитом црквом, са православном црквом.

Пошто ниједна помјесна црква није васионска црква, већ је ова скуп помјесних цркава, то сједињење отуђених хришћанских цркава са православном црквом не може да буде сједињење са једном или другом помјесном православном црквом, него сједињење са васионском црквом. С тога отуђене цркве у часу сједињења не морају примити народносне особине једне или друге помјесне православне цркве, не морају се на примјер претопити у руску цркву, у српску цркву итд. Њима је слободно задржати своја посебна права, обреде и облике црквеног живота и развити их по духу и карактеру народности својих народа. Морају се само одрећи својих заблуда односно божанственог садржаја цркве и основних начела, на којима црква почива; морају примити само оно, што је битно и основно, што је заједничко свима помјесним православним црквама, што сачињава догмат, божанствену установу цркве, као и све опће прописе, које је примала и држала стара васионска црква. Јединство Духа у разноликости његових дарова основни је тип Христове цркве за сва времена.



Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

DEPT. OF THE INTERIOR

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

**ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ЗАВОД
У ЗАДРУ**

у школској години 1898-99.

А.

Управитељ завода.

Његово Преосвештенство, госп. *Др. Никодим Милаш*,
епископ далматински и истријски.

Б.

Наставничко особље.

а.) Ректор.

Епископ. протосинђел *Серафим Калиж*, редовни професор, почасни присједник еп. Консистоорије и члан ц. к. Покрајинског Школског Вијећа.

б.) Наставници.

Епископ. синђел *Никанор Ракетић*, редовни професор, предавао: исагогику с егзегетиком, црквено-словенски језик и новозавјетни грчки језик.

Епископ. протосинђел *Серафим Калиж*, (као горе), предавао: црквену историју и црквено право.

Епископ. синђел *Јеротеј Цвијетић*, редовни професор, економ сјеменишта, предавао: пастирско богословље, литургику, омилитику и педагогију с методиком.

Презвитер *Милош Парента*, суплент-проф., катихет у ц. к. Нижој гимназији, предавао: основно богословље, догматичко богословље, морално богословље и катихетику.

Епископ. синђел *Никанор Ракетић*, (као горе), предавао: црквено појање и типик.

Г.г. *А. Нимира* и *И. Санђин* предавали су пољодјелство.

В.

Преглед предавања.

І.

Виблијска наука.

А.) Исагогика. І. Старозавјетна исагогика. 1) Општи дио: а) историја порекла, б) историја канона, в) историја текста и г) историја превода старозавјетних књига; 2) посебни дио: а) законодавне и б) историјске књиге Старога Завјета. — ІІ. Новозавјетне исагогике посебни дио: а) историјске књиге, б) учитељске књиге, в) пророчка књига Новога Завјета.

Б.) Херменевтика: 1) претходни појмови, 2) о смислу св. Писма, 3) о начинима за разумијевање и тумачење смисла св. Писма, 4) о главном руководном начелу тумачења св. Писма.

В.) Егзегетика: Историја тумачења св. Писма. — Тумачено је јеванђеље Матејево и Псалми: 1—14.

Старозавјетна исагогика предавана је 2 сџта недјељно у І. години; новозавјетна исагогика и херменевтика 2 сџта у ІІ. години, а егзегетика 2 сџта недјељно у ІІІ. години.

ІІ.

Увод у богословље.

Приступ. Први дио: О предмету православног богословља. А.) О религији и откривењу у опште. Б.) О хришћанској религији, као једном и правом откривењу. Други дио: О изворима православног богословља: а) О св. Писму, б) О св. Предању, в) О православној цркви као чувару откривених хришћанских истина. Трећи дио: Система богословских наука.

Предавано 4 сџта недјељно у І. години.

III.

Догматичко богословље.

Приступ. Први дио. Наука о Богу самом по Себи и о Његовом општем одношају према свијету и према човјеку. Други дио. Наука о Богу Спаситељу и о Његовом посебном одношају према човјечјем роду.

Предавано 4 сата недјељно у II. години, а у III. 1 сат.

По *упоредном богословљу* предавано 1 сат недјељно у III. години.

IV.

Морално богословље.

Увод. Први дио: Историја моралног учења. Други дио: о моралном закону Божјем и моралном животу и раду човјековом у опште. Трећи дио: Посебно учење о хришћанским дужностима.

Предавано 3 сата недјељно у III. години.

V.

Пастирско богословље.

Увод. Први дио: О пастирству у опште. Други дио: Живот пастирев. Трећи дио: Пастир у вршењу пастирских дужности.

Уз то прочитана је књига: „О дужностима парохијских свештеника.“

Предавано 3 сата недјељно у IV. години.

VI.

Историја цркве и патрологија.

Приступ. Први период. Други период.

Предавано 4 сата недјељно у I. години.

Трећи период. Четврти период. Историја српске цркве.

Предавано 5 сати недјељно у II. години.

VII.

Црквено право.

Приступ. Први дио: Извори и зборници црквенога права. Други дио: Устројство цркве. Трећи дио: Управа цркве: црквено законодавство, црквено судство и имо-

винско право цркве. Четврти дио: Живот цркве. Брачно право. Пети дио: Одношај цркве спрема државе и спрема оних, који цркви не припадају.

Предавано 3 сата недјељно у III. и IV. години.

VIII.

Литургија с тумачењем литургијских књига.

Увод. Први дио: I. Општи појмови о богослужењу правосл. цркве. II. Саставни дијелови правосл. богослужења. III. Символичке радње при богослужењу. IV. Лица која обављају богослужење. V. Принадлежности богослужења.

Предавано 3 сата недјељно у III. години.

Други дио: Облици црквеног богослужења. А. Црквене службе које се стално у храму свршавају: I. Свакидашње богослужење. II. Седмично богослужење. III. Годишње богослужење. Б. Посебне службе за разне случајеве и потребе хришћана: I. Тајне. II. Молитвословља и молитвене пјесме за разне случајеве.

Читање и разјашњавање свештених радња по односним црквеним књигама.

Предавано 1 сат недјељно у IV. години.

IX.

Омилитика.

Увод. Први дио: Предмети црквеног говорништва. Други дио: Облици црквеног говорништва. Трећи дио: Унутрашњи карактер црквене проповиједи. Четврти дио: спољашњи карактер црквеног проповиједања. Пети дио: предавање црквених проповиједи. Шести дио: Импровизација.

Предавано 2 сата недјељно у III. години.

Практичка вјецбања, на име: писање, расправљање и говорење научених писаних проповиједи, са покушајима импровизације.

Предавано 2 сата недјељно у IV. години.

X.

Црквено-званични стил.

Приступ. Обични грађански званични списи. Особити црквено-званични списи.

Предавано 1 сат недјељно у IV. години.

XI.

Катихетика.

Приступ. Први дио: Настава у вјерозакону. Други дио: Васпитање у хришћанском животу.

Предавано 2 сата недјељно у IV. години.

Слушаоци IV. године, под надзором дотичног професора, вјецбали су се у катихизирању у мјесној српској основној школи.

XII.

Педагогија и дидактика.

Увод. Општа посматрања. Први дио: Физичко васпитање. Други дио: Интелектуално васпитање. Трећи дио: Морално васпитање. Четврти дио: Естетичко васпитање. Пети дио: Религиозно васпитање. Шести дио: Васпитање дјеце, која немају нормалних способности за потпуни развитак.

Увод дидактици. Први дио: Школа. Други дио: Школска настава. Трећи дио: Школски ред. Четврти дио: Учитељ. — Историја педагогије: 1.) код незнабожачких народа, 2.) код народа: а.) јудејског, б.) хришћанских народа до најновијег доба.

Предавано 4 сата недјељно у IV. години.

XIII.

Црквено-словенски језик.

Приступ. А.) Исторички дио. Б.) Граматички дио: I. Наука о гласовима. II. Наука о облицима. Читане, превађане, граматички тумачене и упоређиване са старословенским формама поједине црквене пјесме.

Предавано 3 сата недјељно у I. години.

Наука о основама. Синтакса. Читани, превађани и граматички тумачени Псалми Давидови и разне црквене пјесме; за тијем вјецбања у превађању са српског језика на црквено-словенски.

Предавано 3 сата недјељно у II. години.

XIV.

Новозавјетни грчки језик.

Граматика новозавјетног грчког језика. Читане, превађане на српски језик и граматички тумачене

посланице Коринћанима и бесједа св. Василија Великог: „πρὸς τοὺς νέους“.

Предавано 2 сѣта недјељно у I. години, а 1 сѣт недјељно у II. години.

XV.

Црквено појање с правилом.

Предавано 5 сѣти недјељно свима слушаоцима.

XVI.

Допундбени предмети.

(Види наредбу под ред. бр. 12. у Извјештају за шк. 1895.-96. год.).

А. Логика са психологиом и историом философије.
Б. Латински језик. В. Општа историја (Нови Вијек).
Предавали су по 2 сѣта недјељно професори: Парента (А), Ракетић (Б) и Калик (В).



Г.

БИБЛИОТЕКА.

Школске 1898.-99. године умножена је библиотека богословског Завода: *

1. Књигама, што су купљене: Zeitschrift für katholische Theologie. XXII. Jahrgang. Innsbruck, 1898. — Theologisch-praktische Quartalschrift. LI. Jahrgang. Linz, 1898. — Revue internationale de Théologie. VI. Année. Berne, 1898. — Byzantinische Zeitschrift. VII. Band. Leipzig, 1898. — Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi. Venetiis, 1716. — Missale Romanum Pii Episcopi. Venetiis, 1570. — Ник. Малиновскій, О литургији преждеосвященныхъ даровъ. С. Петербургъ, 1850. — Byzantinisches Archiv. Heft I. Leipzig, 1898. — Archiv für slavische Philologie. XX. Band. Berlin, 1898. — L. K. Nolston, Ein Andenken an Weiland Kaiserin und Königin Elisabeth. Wien, 1899.

* Продужење. Види „Извјештај“ за школ. 1897.-98. год.

2. Књигама, што су их даровали:

Преузвишено ц. к. Намјесништво далматинско: Franjo Kuralt, Pouka u gospodarstvu za učiteljske škole. I. Dio. Zagreb, 1898. — Pokrajinski list zakonâ i naredabâ za kraljevinu Dalmaciju, 1898. god.

Високопреч. правосл. епископска Консисторија у Задру: Гласник правосл. далматинске и истријске епархије за год. 1893., 1894., 1895., 1896., 1897., 1898. год. — Шематизам православне епархије далматинске и истријске за год. 1899.

Високопреч. правосл. епископска Консисторија бококоторска: Шематизам правосл. епархије бококоторске за год. 1899.

Сл. Српска Краљевска Академија у Београду: Димитрије Руварац, Автобиографија протосинђела Кирила Цвјетковића и његово страдање за православље. Београд, 1898. — Глас срп. краљ. Академије LVI. Београд, 1898. — Споменик. XXXIII. Београд, 1898.

Сл. Матица Српска: Љетопис за год. 1898. — Рад и именик Матице Српске године 1898. — Списак књига и рукописа у библиотеци Матице Српске. Нови Сад, 1899. — Књиге за народ св. 83., 84., 85., 86., 87.

Високопреч. Консисторија правосл. епархије вршачке: Шематизам српске православне епархије вршачке за годину 1898.

Сл. ц. к. универзитет у Черновцима: Uebersicht der akademischen Behörden an der k. k. Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Studienjahre 1898.-99. — Verzeichnis der öffentlichen Vorlesungen an der k. k. Franz-Josephs-Universität zu Czernowitz im Wintersemester 1898.-99.

Сл. Управа богослов. училишта у Карловцима: Девети извјештај о правосл. срп. богословском училишту у Св. Карловцима за школ. 1897.-98. год.

Сл. управа ц. к. гимназије дубровачке: Program s. k. velike gimnazije u Dubrovniku za škol. 1897.-98. god.

Сл. управа више дјевојачке школе у Новом Саду: Извјештај о српској вишој дјевојачкој школи у Новом Саду школске 1897.-98. године.

Сл. управа више дјевојачке школе у Панчеву: Извјештај о српској вишој дјевојачкој школи у Панчеву школске 1897.-98. године.

Сл. управа учитељске школе у Алексинцу: Извјештај срп. краљ. учитељске школе у Алексинцу за 1897.-98. школ. годину.

Сл. управа гимназије новосадске: Извјештај о српској великој гимназији у Новом Саду за школ. 1897.-98. год.

Сл. управа београдске Богословије: Извјештај о Богословији београдској школ. 1897.-98. год.

Сл. управа гимназије карловачке: Извјештај српске велике гимназије у Ср. Карловцима школ. 1897.-98. год.

Сл. управа ц. к. научичке школе у Дубровнику: XVII Programma dell' i. r. scuola nautica di Ragusa per l'anno scolastico 1897.-98.

Сл. управа ц. к. гимназије которске: Program s. k. velike gimnazije u Kotoru za škol. 1897.-98. god.

Високопреч. Госп. Димитрије Руварац: Устав црквене и школске самоуправе српско-православнога народа у Босни и Херцеговини. Земун, 1899.

Госп. Др. Алекс. Љ. Митровић: Са Влтаве на Нишаву. I. дио. Задар, 1898. — Да се објаснимо — и ми, Задар, 1899. — Srbi i Hrvati. Dubrovnik, 1896.

Свима овдје споменути дародавцима, нека је овим од стране овог богословског завода најусрднија благодарност изречена.

Са овдје изложеним књигама библиотека богословскога завода, заједно са књигама „Библиотеке владике Стефана“, броји крајем школ. 1898.-99. године 3186 наслова у 5530 књига и свезака, и то :

I.	по Богословљу	943	наслова у	1986	књ. и св.
II.	„ Философији	40	„	44	„
III.	„ Историји	367	„	790	„
IV.	„ Филологији	199	„	328	„
V.	„ Књижевности	703	„	1187	„
VI.	„ Смјесу	899	„	1159	„
VII.	„ Старина	28	„	28	„
VIII.	„ Рукописа	7	„	8	„

Библиотека примала је у 1898.-99. школ. години ове часописе и листове :

1. Христјанское Чтеніе.
2. Православный Собесѣдникъ.

3. Труды Кіевской Духовной Академіи.
4. Странникъ.
5. Церковный Вѣстникъ.
6. Вѣра и Разумъ.
7. Богословскій Вѣстникъ.
8. Гласник правосл. епархије далматинско-истријске.
9. Zeitschrift für katholische Theologie.
10. Theologisch-praktische Quartalschrift.
11. Byzantinische Zeitschrift.
12. Revue Internationale de Théologie.
13. Objavitelj Dalmatinski.
14. Smotra Dalmatinska.

Д.

Главније наредбе и отписи претпостављених власти.

школ. 1898.—99. године. *

1. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 23. јул. 1898. бр. 20227. извјештава управу, да је високо ц. к. Министарство богочасти и наставе својом одлуком од 2. јул. 1898. бр. 17253., овластило Намјесништво, да у течај стави проф. С. Калику годишњу награду од фор. 300 за обављање ректорских дужности у сјеменишту у школ. 1897.-98. години.

2. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 26. јул. 1898. бр. 20950. извјештава управу, да је др. В. Занели, лијечнику сјеменишта, дозначило награду од фор. 52:50 новч. за II. течај 1898. године.

3. Његово Преосвештенство г. епископ Никодим дописом од 25. јул. 1898. бр. 270—Е јавља управи, да је Његово ц. и кр. Апостолско Величанство врховном одлуком од 21. јул. 1898. најмилостивије се удостојило именовати јеромонаха Јеротија Цвијетића редовним професором у овом богословском заводу.

* Продужење. Види „Извјештај“ за 1897.-98. школ. годину.

4. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 2. авг. 1898. бр. 21811. извјештава управу, да је дозначило др. В. Занели своту од 100 фор., као награду за предавање хигијене слушаоцима богословије школ. 1897.-98. године.

5. Његово Преосвештенство г. епископ Никодим дописом од 2. авг. 1898. бр. 273—Е јавља управи, да је високо ц. к. Министарство богочасти и наставе својим отписом од 15. јул. 1898. бр. 18333. дозволило, да катедру теоријског богословља суплира и школ. 1898.-99. г. јереј Милош Парента.

6. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 9. авг. 1898. бр. 20897. извјештава управу, да је дозначило своту од мјесечних фор. 600 за уздржавање питомаца сјеменишта од 1. окт. 1898. до 15. јула 1899. године.

7. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 11. авг. 1898. бр. 19384. извјештава управу, да је одобрило рачун врху изданог одијела питомцима сјеменишта у школ. 1897.-98. години.

8. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 12. авг. 1898. бр. 23920. јавља управи, да је одобрило рачун штампарије Арталине за штампу Извјештаја школ. 1897.-98. године.

9. Његово Преосвештенство г. епископ Никодим дописом од 31. авг. 1898. бр. 286—Е јавља управи, да је именовоао учитељем црквеног појања и правила за школ. 1898.-99. годину проф. Никанора Ракетића.

10. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 9. септ. 1898. бр. 21810. овлашћује управу, да за сјемениште набави нове писаће столове, а старе да прода на јавној дражби.

11. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 26. септ. 1898. бр. 15537. извјештава управу, да је високо ц. к. Министарство богочасти и наставе својом одлуком од 2. авг. 1898. бр. 15537. повисило годишњу дотацију мјесног сјеменишта, за трошкове неовисне од броја питомаца, од годишњих 4700 фор. на фор. 5700, почињући од 1. јан. 1899. г. унапријед.

12. Његово Преосвештенство г. епископ Никодим дописом од 2. окт. 1898. бр. 333—Е извјештава управу, да је по потреби цркве рукоположио и одредио на манастирску службу ванредне слушаоце богословије: Поповића Јована (о. Јулијана) и Вуковића Душана (о. Дионисија), који су дужни приватно изучавати оне богословске науке, које нијесу довршили, и полагати годишње испите.

13. Његово Преосвештенство г. епископ Никодим дописом од 2. окт. 1898. бр. 337—Е позива управу, да Радиновића Марка, ванредног слушаоца III. године богословије, сматра на допусту због болести.

14. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 29. окт. 1898. бр. 19385. извјештава управу, да је одобрило рачун администрације сјеменишта за I. течај школ. 1897.-98. године.

15. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 4. нов. 1898. бр. 30752., извјештава управу, да је дозначило фор. 179:50 новч. за набавку нових писаћих столова и клупа у сјеменишту.

16. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 4. нов. 1898. бр. 31375. извјештава управу, да је одобрило, да се у завод приме као ванредни слушаоци богословије Давидовић Душан и Шеат Милош.

17. Впреч: еп: Консисторија у Задру дописом од 3. нов. 1898. бр. 2648. извјештава управу, да је Преузвишено ц. к. Намјесништво својом одлуком од 6. нов. 1898. бр. 28733. утврдило у уживању питомачког мјеста у сјеменишту ове питомце: Бијелића Стевана, Кнежевића Симеуна, Урукала Сергија, Маргетића Спиридона, Синобада Гојка, Тадића Драгутина, Вујасиновића Стевана, Суботића Теофила, Балића Илију, Нетовића Милана, Калика Јосифа, Јовића Михаила, Королију Душана, Радаковића Јована, Радонића Стевана, Јавора Славомира, Доброту Константина, Тришића Милана, Попца Михаила, Стојисављевића Мирка и Колунџића Луку; а у уживању ручне стипендије извањске питомце сјеменишта, који уче гимназију у Котору: Мандића Јеремију, Ђуковића Милана, Миџора Владимира, Накићеновића Саву, Митровића Божицара, Рађеновића Стевана, Рађеновића Саву, Бороту Иву и Желалића Шпиру.

18. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 18. нов. 1898. бр. 30379. извјештава управу, да не стоји више ништа на путу градњи тезе у сјеменишту, и позивају, да га извијести, кад је власник куће Сабалић сагради.

19. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 21 нов. 1898. бр. 30751. извјештава управу, да је за уздржавање питомаца у сјеменишту ставило у течај мјесто 600 фор. мјесечно фор. 683, почињући од 1. јан. 1899. до 15. јул. исте године, и уједно спроводи одобрену нову Дијететичку Таблицу и Исказницу Трошкова.

20. Впреч: еп: Консисторија у Задру дописом од 3. дец. 1898. бр. 2893. извјештава управу, да је високо ц. к. Министарство богочасти и наставе својом одлуком од 25. нов. 1898. бр. 30221. утврдило у уживању питомачког мјеста у сјеменишту ове питомце: Богдановића Милана, Крстановића Константина, Матавуља Симеуна, Милковића Владимира, Зечевића Илију, Мирковића Јована, Јелачу Војина и Мацуру Милана; а у уживању ручне стипендије извањске питомце сјеменишта, који уче гимназију у Котору: Поповића Ђуру и Митровића Митра.

21. Впреч: еп: Консисторија дописом од 9. дец. 1898. бр. 2925. извјештава управу, да је уважила њени предлог о изгону из сјеменишта питомца Синобада Гојка, и позива је, да га одмах из сјеменишта удаљи.

22. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 25. нов. 1898. бр. 31360. извјештава управу, да је одобрило, да се у богословију приме као редовни слушаоци: Војиновић пл. Војислав, Мијатовић Дионисије и Стојановић Василије, сва тројица из транслитавског дијела монархије.

23. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 20. дец. 1898. бр. 35813. извјештава управу, да је одобрило, да се у богословију прими као редовни слушалац Будисављевић Петар из транслитавског дијела монархије.

24. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 4. јан. 1899. бр. 427. позива управу, да одреди дан и сат, кад ће се држати предавања у богословији из пољодјелства, и уједно јавља, да ће ова предавања држати наизмјенице: проф. А. Нимира и путујући учитељи Р. Хунгер и И. Санђин.

25. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 16. јан. 1899. бр. 38317. извјештава управу, да је прегледало и одобрило сумарни списак свију инвентаријалних ствари сјеменишта крајем 1898. г. у укупној вриједности од фор. 7308.

26. Впреч: еп: Консисторија у Задру дописом од 26. јан. 1899. бр. 291. јавља управи, да је Преузвишено ц. к. Намјесништво својом одлуком од 3. јан. 1899. бр. 37506. коначно лишило државне стипендије питомца сјеменишта Синобада Гојка.

27. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 10. феб. 1899. бр. 2151. извјештава управу, да је према поднесеном требовнику дозначило своту од фор. 1760 за набавку одијела питомцима у школ. 1898.-99. години.

28. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 22. мар. 1899. бр. 9593. извјештава управу, да је одобрило, да се коначно прими у богословију као ванредни слушалац Матијашевић Јован.

29. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 30. мар. 1899. бр. 7686. јавља управи, да је др. В. Занели, лијечнику сјеменишта, дозначило награду од фор. 52:50 за лијечничку службу у I. течају школ. 1898.-99. године.

30. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 19. апр. 1899. бр. 12186. извјештава управу, да је високо ц. к. Министарство богочасти и наставе својом одлуком од 8. апр. 1899. бр. 9000. подијелило питомачко мјесто у сјеменишту Добрићу Милану, ученику ц. к. ниже гимназије у Задру, и то за II. течај школ. 1898.-99. године, које је мјесто остало упражњено усљед искључења Синобада Гојка.

31. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 13. маја 1899. бр. 2149. извјештава управу, да је одобрило рачун љекарника Андравића у износу од фор. 15:28 новч. за издане лијекове сјеменишту у 1898. години.

32. Впреч: еп: Консистирија у Задру дописом од 20. маја 1899. бр. 1254. извјештава управу, да је Преузвишено ц. к. Намјесништво одобрило под 27. маја 1899. бр. 12135. рачун заводске библиотеке за 1898. г., и да је дозначило фор. 100 за набавку нових књига у 1899. години.

33. Впреч: еп: Консистирија у Задру дописом од 20. маја 1899. бр. 1218. извјештава управу, да је Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 25. маја 1899. бр. 10110. дозначило јереју Петру Тришићу своту од фор. 31:40 новч. у име накнаде стипендије његовом сину Милану, питомцу сјеменишта, за оно вријеме, док није као државни питомац ступио у сјемениште, тј. од 15. септ. до 16. нов. 1898. године.

34. Впреч: еп: Консистирија у Задру дописом од 20. маја 1899. бр. 1217. извјештава управу, да је Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 25. маја 1899. бр. 5831. дозначило Крсти Богдановићу своту од фор. 47:10 новч. у име накнаде стипендије његовом сину Милану, питомцу сјеменишта за оно вријеме, док није као државни питомац ступио у сјемениште, тј. од 15. септ. до 15. дец. 1898. године.

35. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 25. маја 1899. бр. 15138. извјештава управу, да је за одијело новоутврђеног питомца Добрића дозначило своту од фор. 62:90 новч.

36. Његово Преосвештенство г. епископ Никодим дописом од 24. маја 1899. бр. 210—Е извјештава управу, да ће га на овогодишњим испитима у богословији замијењивати у предсједништву впреч. архимандрит консисторијални Доситеј Јовић.

37. Преузвишено ц. к. Намјесништво отписом од 19. јун. 1899. бр. 17802. извјештава управу, да је високо ц. к. Министарство богочасти и наставе под 2. јун. 1899. бр. 15122. дозначило проф. Калику годишњих фор. 300, као награду за обављање ректорских дужности у сјеменишту школ. 1898.-99. године.



Б.

ЉЕТОЦИС.

школ. 1898.—99. године.

— *Септембра* 16. 1898. почело је уписивање слушалаца.

— *Септембра* 20. и. г. одслужен је свечани парастос у цркви св. пророка Илије за покој душе Царице и Краљице *Јелисавете*. Парастосу су присуствовали сви наставници и слушаоци богословије.

— *Септембра* 23. и. г. истим поводом одслужен је у капели сјеменишта парастос, на коме су учествовали ученици мјесних гимназија.

— *Октобра* 2. и. г. одржано је свечано призивање Духа св. у парохијској цркви св. Илије. Чинопјествовао је ректор богословије, протосинђел С. Калик, са двојицом катихета.

— *Октобра* 4. и. г. поводом свијетлог имендана Његовог Ц. и Кр. Апостолског Величанства, *Франца Јосифа I.*, присуствовали су наставници са слушаоцима богословије благодарственој молитви, коју је одслужио у цркви св. пророка Илије преосвештени г. епископ Никодим.

— *Октобра* 16. и. г. посјетио је преосвештени г. епископ Никодим сјемениште.

— *Октобра* 19. и. г., четрдесети дан по смрти благопокојне Царице и Краљице *Јелисавете*, одслужен је парастос за покој њене душе у капели мјесног сјеменишта. Чинопјествовао је ректор, протосинђел С. Калик, с дјаконом Николом Чо-

ловићем. Присуствовали су наставници са свима слушаоцима богословије.

— *Новембра* 30. и. г. приступили су к св. тајни покајања, а сутрадан к св. причести сви слушаоци богословије.

— *Децембра* 2. и. г. поводом *педесетогодишњице* срећног владања Његовог Величанства, нашег премилостивог Цара и Краља *Франца Јосифа I.*, учествовали су наставници и слушаоци богословије црквеној прослави и богослужењу.

— *Јануара* 26. 1899. осветио је водицу на дан св. Саве у богословском заводу проф. *Ј. Цвијетић*.

— *Марта* 16. и. г. приступили су слушаоци богословије по други пут св. тајна покајања, а сутрадан се причестили у капели сјеменишта.

— *Маја* 16. и. г. преосвештени г. епископ *Никодим* посетио је сјемениште.

— *Маја* 20. и. г. прославио је богословски завод свога патрона св. *Јована Богослова*. У очи дана одслужено је бдјење у заводској капели, а на сами дан, после св. литургије, одслужило је Његово Преосвештенство г. епископ *Никодим* са три наставника и с ђаконом парастос за покојне управителије, наставнике и ученике. На причасном говорио је бесједу о свештеничком позиву ректор, протосинђел *С. Калик*.

— *Маја* 30. и. г. присуствовало је Његово Преосвештенство г. епископ *Никодим* предавањима у *IV*. години.

— *Јуна* 1. и. г. Његово Преосвештенство г. епископ *Никодим* присуствовао је предавањима у *I*. години.

— *Јуна* 26. и. г. приступили су сви слушаоци по трећи пут ове школске године св. тајни покајања, а сутрадан се причестили у капели сјеменишта.

— *Јуна* 30. и. г. одржан је парастос у цркви св. пророка *Илије* за покој душе Цара *Фердинанда I.*, на коме су учествовали наставници са свима слушаоцима.

— *Јуна* 30. и. г. почели су овогодишњи испити у богословији, а довршени су 8. јула. Испитима је председавао впреч: архимандрит консисторијални *Доситеј Јовић*, као замјеник Његовог Преосвештенства г. епископа *Никодима*.

Успјех испита види се из табеле на крају овог извјештаја.

Апсолуторну свједоцбу добили су: *Богдановић Александар*, *Димић Милан*, *Зец Милан* (сва тројица из пакрачке епархије)

и Зорић Светозар (из горњо-карловачке епархије) с укупним *одличним* успјехом; Кнежевић Симеун (из далматинске епархије) и Седрамац Јован (из пакрачке епархије) с укупним *врло добрим* успјехом; Бијелић Стеван (из далматинске епархије) с укупним *добрим* успјехом; Иванчевић Тодор, Томић Петар (обојица из пакрачке епархије) и Мијатовић Дионисије (из будимске епархије) с укупним *довољним* успјехом. Бан Јован (из бококотурске епархије) добио је отпустну свједоцбу.

— *Јула* 11. и. г. завршена је ова школска година *благодарењем* Господу Богу.

У току ове школске године професорски збор одржао је 18 састанака. На 13. састанку, ријешавајући о овогодишњим писменим радњама слушалаца богословије, додијелио је прошлогодишњу награду (В. Извјештај за 1897.-98. годину) из фонда Његовог Преосвештенства г. епископа Никодима слушаоцима: Урукалу Сергију и Матијашевићу Јовану.

Е.

СЛУШАОЦИ БОГОСЛОВИЈЕ.

IV. године :

1. Бан Јован
2. Бијелић Стеван
3. Богдановић Александар
4. Димић Милан
5. Зеџ Милан
6. Зорић Светозар
7. Иванчевић Тодор
8. Кнежевић Симеун
9. Мијатовић Дионисије
10. Поповић Јован
(о. Јулијан) *
11. Седрамац Јован
12. Томић Петар

II. године :

1. Војислав пл. Војиновић
2. Живковић Василије
3. Кирић Бранислав
4. Маргетић Спиридон
5. Милојевић Јован
6. Матијашевић Јован
7. Пауновић Бранко
8. Радечић Стеван
9. Радонић Лазар
10. Синобад Гојко
11. Суботић Теофило

*I. године :**III. године :*

1. Вуковић Душан
(о. Дионисије) *
2. Катић Милош
3. Обрадовић Јован
4. Радиновић Марко *
5. Урукало Сергије

1. Балић Илија
2. Будисављевић Петар
3. Вујасиновић Стеван
4. Давидовић Душан
5. Нетовић Милан
6. Стојановић Василије
7. Тадић Драгутин
8. Шеат Милош

* Приватиста.



Ж.

ПРИПРАВНИЦИ ЗА БОГОСЛОВИЈУ.

који уживају државну стипендију и уче гимназију или у Задру, живећи у сјеменишту, или у Котору, добивајући релутум за издржавање.

а. У ц. кр. гимназијама у Задру:

1. Калик Јосиф	у VIII.	разреду гимназије		
2. Јовић Михаил	„ VI.	„	„	„
3. Королија Душан	„ „	„	„	„
4. Радаковић Јован	„ „	„	„	„
5. Радонић Стеван	„ „	„	„	„
6. Јавор Славомир	„ V.	„	„	„
7. Зечевић Илија	„ IV.	„	„	„
8. Крстановић Константин	„ „	„	„	„
9. Матавуљ Симеун	„ „	„	„	„
10. Милковић Владимир	„ „	„	„	„
11. Јелача Војислав	„ III.	„	„	„
12. Мирковић Јован	„ „	„	„	„
13. Богдановић Милан	„ II.	„	„	„
14. Добрић Милош	„ „	„	„	„
15. Доброта Константин	„ „	„	„	„
16. Колунџић Лука	„ „	„	„	„
17. Маџура Милан	„ „	„	„	„
18. Стојисављевић Мирко	„ „	„	„	„
19. Попац Михаил	„ I.	„	„	„
20. Тришић Милан	„ „	„	„	„

б. који уживају релутум у Котору:

1. Мандић Јеремија	у VII.	разреду гимназије		
2. Миџор Владимир	„ VI.	„	„	„
3. Ђуковић Милан	„ „	„	„	„
4. Накићеновић Саво	„ V.	„	„	„
5. Борота Иво	„ „	„	„	„
6. Митровић Божић	„ „	„	„	„
7. Рађеновић Стеван	„ „	„	„	„
8. Рађеновић Саво	„ „	„	„	„
9. Поповић Ђуро	„ „	„	„	„
10. Желалић Шпиро	„ IV.	„	„	„
11. Митровић Митар	„ „	„	„	„

ОБЈАВА.

Нова школска година 1899-900. почеће 16. септембра по нов. кал. тек. године.

Према Највишој Одлуци Његова Ц. и Кр. Апост. Величанства од 5. јунија 1869. год. примају се као редовни слушаоци богословије они младићи, који су добрим успјехом свршили потпуни гимназијски течај.

При ступању у богословију морају поднијети : а) крштено писмо, б) свједоцбу VIII. разреда гимназијског, в) „увјерење“ од свог епископа, да ће их послје свршених наука у овом богословском заводу примити у клир своје епархије, и г) свједоцбу о политичко-религиозно-моралном владању своме.

Од уписне таксе, исто као и од таксе семестралне слушаоци богословије су ослобођени.

У Задру, 15. јула 1899.

Управа православног богословског завода.

ОБЛАГА

Въведенъ въ законъ 1888-890. годъ 16. статьи
въ томъ же законъ.

Въведенъ въ законъ 1888-890. годъ 16. статьи
въ томъ же законъ.

Въведенъ въ законъ 1888-890. годъ 16. статьи
въ томъ же законъ.

Въведенъ въ законъ 1888-890. годъ 16. статьи
въ томъ же законъ.

1888-890. годъ 16. статьи

Въведенъ въ законъ 1888-890. годъ 16. статьи

САДРЖАЈ

Први дио.

Католички и народносни карактер православне цркве	стр. 5
--	--------

Други дио.

Православни богословски завод:

А. Управитељ завода	стр. 33
Б. Наставничко особље	" 33
В. Преглед предавања	" 34
Г. Библиотека	" 38
Д. Главније наредбе и отписи прет- постављених власти	" 41
Ђ. Љетопис	" 46
Е. Слушаоци Богословије	" 49
Ж. Приправници за Богословију	" 50
З. Штатистички преглед	" 51
Објава	" 53

